

Türkiye’de yaşayan Suriyeli ve Afgan mülteci girişimcilerin kültürleşme kapsamında girişimciliğe ilişkin algıları*

Acculturation process of Syrian and Afghan refugees living in Turkey and perceptions of entrepreneurship

Gönderim Tarihi / Received: 06.05.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 13.01.2026

Doi: [10.31795/baunsobed.1689605](https://doi.org/10.31795/baunsobed.1689605)Zehra Nuray NİŞANCI¹Ayşe ŞAFAK²Gülcan OLÇUM SELEK^{**3}

ÖZ: Suriye’deki iç savaş ve Afganistan’daki süregelen insan hakları ihlalleri, mülteci girişimciliği ve kültürleşmeyi önemli bir araştırma konusu hâline getirmiştir. Türkiye, 3,6 milyon Suriyeli ve 116 binden fazla Afgan mülteciyle en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülkedir. Ekonomik kaynakların kısıtlılığı ve istihdam zorlukları, mültecileri girişimciliğe yönlendirmektedir. Bu araştırma, Suriyeli ve Afgan mülteci girişimcilerin kültürleşme süreçleri bağlamında girişimciliğe yönelik algılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Nitel araştırma tasarımıyla yürütülen çalışmada, 13 Suriyeli ve 11 Afgan olmak üzere toplam 24 mülteci girişimciyle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bulgular, mülteci girişimciler arasında entegrasyon yöneliminin baskın olduğunu; asimilasyon ve ayrışmanın sınırlı düzeyde görüldüğünü; anomi ve bireycilik yönelimlerine rastlanmadığını göstermektedir. Girişimcilik hem ekonomik zorlukları aşmak hem de kültürel uyumu sağlamak için stratejik bir araçtır. Suriyeliler ev sahibi topluma daha olumlu yaklaşırken, Afganlar daha çok iç grup yönelimli ve ayrılma eğilimindedir. Girişimcilik motivasyonlarında refah arayışı ve bağımsızlık isteği öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Girişimci, Mülteci girişimci, Kültürleşme.

ABSTRACT: The civil war in Syria and the ongoing human rights violations in Afghanistan have rendered refugee entrepreneurship and acculturation significant research topics. Turkey hosts the largest refugee population in the world, with 3.6 million Syrians and over 116,000 Afghan refugees. Limited economic resources and employment challenges lead refugees to turn to entrepreneurship. This study aims to reveal the perceptions of Syrian and Afghan refugee entrepreneurs toward entrepreneurship within the context of acculturation. Employing a qualitative research design, semi-structured interviews were conducted with a total of 24 refugee entrepreneurs, including 13 Syrians and 11 Afghans. The findings indicate that integration is the dominant acculturation orientation among refugee entrepreneurs, while assimilation and separation appear to a limited extent; no cases of anomie or individualism were observed. Entrepreneurship serves as a strategic tool for overcoming economic difficulties and facilitating cultural adaptation. While Syrians tend to perceive the host society more positively and show a lower tendency to leave the country, Afghans are more inward-oriented and inclined to emigrate. Key motivations for entrepreneurship include the pursuit of a higher standard of living and a desire for autonomy.

Keywords: Entrepreneurship, Entrepreneur, Refugee entrepreneur, Acculturation.

* Bu araştırma, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi tarafından desteklenen Genel Araştırma Projesi (GAP) kapsamında yürütülmüş olup (Proje No: 2022-GAP-İİBF-0027), ilgili proje çıktıları doğrultusunda hazırlanmıştır.

¹ Prof. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/İşletme/Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalı, zehranuray.nisanci@ikc.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1782-237X>

² Dr. Öğr. Üyesi, İbn Haldun Üniversitesi/İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi/Psikoloji/Psikoloji Anabilim Dalı, ayse.safak@ihu.edu.tr, <https://orcid.org/0009-0006-9074-352X>

^{**} Sorumlu Yazar / Corresponding Author

³ Doktora Öğrencisi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/İşletme/Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalı, olcumgulcan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2226-8326>

Bu makaleye atıf yapmak için / Cite this article: Nişancı Z. N., Şafak, A. & Olçum Selek, G. (2026). Türkiye’de yaşayan Suriyeli ve Afgan mülteci girişimcilerin kültürleşme kapsamında girişimciliğe ilişkin algıları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(55), 45-68. <https://doi.org/10.31795/baunsobed.1689605>

EXTENDED ABSTRACT

Literature review

With increasing migration movements, acculturation has become a key concept in understanding the relationship between migrants and host societies. Redfield et al. (1936) define acculturation as the process of cultural change resulting from prolonged contact between different cultural groups. While Berry (2005) emphasizes that this process operates at both individual and societal levels, the Interactive Acculturation Model (IAM) developed by Bourhis et al. (1997) highlights that acculturation is shaped not only by individual preferences but also by state policies and societal attitudes.

Entrepreneurship, which constitutes the second fundamental dimension of this study, is a significant mechanism through which refugees seek economic independence and social integration. In the literature, entrepreneurship is commonly defined as a process of identifying opportunities and creating innovation (Schumpeter, 2000). For refugees, entrepreneurship often emerges as a necessity due to structural barriers in the labor market and, at the same time, functions as a mechanism that supports social integration.

In this context, examining the interaction between the acculturation processes and entrepreneurial activities of Syrian and Afghan refugee entrepreneurs is essential for understanding their adaptation strategies and their socioeconomic contributions to the host society.

Methodology

This study adopts a qualitative research design, as the dynamic, context-dependent, and multifaceted nature of acculturation and entrepreneurship requires an in-depth exploration of participants' lived experiences. Qualitative methods are particularly suitable for capturing complex social processes and individual perceptions that cannot be adequately explained through quantitative approaches.

The empirical data were collected through semi-structured in-depth interviews conducted with a total of 24 refugee entrepreneurs, including 13 Syrians and 11 Afghans residing in Turkey. A purposive sampling strategy was employed to ensure that participants had relevant entrepreneurial experience and could provide rich and meaningful insights into the research topic. The semi-structured interview format enabled the researcher to follow a flexible yet systematic approach, allowing participants to elaborate on their personal experiences, motivations, and challenges while ensuring consistency across interviews.

All interviews were conducted with informed consent, audio-recorded, and subsequently transcribed verbatim to ensure data accuracy and completeness. The data were analyzed using qualitative content analysis procedures. MAXQDA software was utilized to facilitate the organization, coding, and systematic examination of the data. The analysis process began with open coding to identify meaningful units within the transcripts, which were then grouped into semantic sub-categories, categories, and overarching themes based on conceptual similarities.

To enhance the credibility and reliability of the findings, an iterative and rigorous coding process was followed. All codes, sub-categories, and categories were reviewed multiple times by the research team, and discrepancies were discussed until consensus was reached. This systematic and reflective process ensured that the findings were firmly grounded in the participants' real-life experiences and accurately reflected their perspectives.

Findings and discussion

The findings of the study indicate that refugee entrepreneurs predominantly adopt an integration orientation, seeking to preserve their cultural identity while actively engaging with Turkish society. This dual orientation reflects a balanced adaptation strategy in which individuals maintain their cultural values while participating in the social and economic life of the host country. This pattern suggests that, to a considerable extent, integration efforts have been relatively successful within the examined context. Nevertheless, variations in acculturation orientations were also observed among participants. A minority expressed an assimilation orientation, characterized by a tendency to fully adopt the cultural norms and

practices of Turkish society, often minimizing their attachment to their original cultural identity. In contrast, some participants demonstrated a separation orientation, emphasizing the preservation of their own cultural values—particularly language and religion—while maintaining limited interaction with the host society. These differences highlight that acculturation is not a uniform process but is shaped by individual preferences as well as contextual factors.

The motivations driving refugees toward entrepreneurship were found to be multifaceted. Improving living standards, prior entrepreneurial or occupational experience, and a strong desire for independence emerged as the primary drivers. In addition, family influence and religious beliefs were identified as important factors shaping entrepreneurial decisions. For many participants, entrepreneurship was not merely a career choice but also a strategic response to economic hardship and labor market constraints, enabling them to achieve a degree of self-sufficiency and control over their livelihoods.

Despite its potential benefits, entrepreneurship entails significant challenges. Participants frequently reported financial risks, high start-up and operational costs, long working hours, and psychological strain, including mental fatigue and uncertainty.

However, despite these challenges, entrepreneurship also provides substantial advantages. It offers financial empowerment, flexibility in working conditions, and opportunities to build social connections within both their own communities and the host society. Moreover, many participants emphasized the importance of contributing to others, particularly within their own communities, indicating that entrepreneurship can also serve broader social and collective purposes beyond individual economic gain.

Results and recommendations

Entrepreneurship emerges as a significant mechanism through which refugees establish and strengthen connections both within their own communities and with the host society. Shared cultural and religious values play a facilitating role in supporting both acculturation processes and entrepreneurial activities. Refugees who adopt integration strategies demonstrate a dual commitment, as they actively adapt to the social and economic environment of Turkish society while simultaneously maintaining their cultural identity. This finding highlights that entrepreneurship functions not only as an economic activity but also as a means of social and cultural integration.

At the same time, although entrepreneurship contributes to both economic participation and social inclusion, it is constrained by structural challenges such as discrimination, legal limitations, and bureaucratic barriers. These obstacles may limit the sustainability and growth potential of refugee-owned businesses. Therefore, there is a clear need for more comprehensive and inclusive policy interventions. Policymakers should prioritize the expansion of support mechanisms, including accessible language training, improved access to financial capital, and the development of mentorship and advisory programs. In addition, strengthening anti-discrimination measures and simplifying regulatory procedures would significantly enhance refugees’ ability to contribute to the host economy and facilitate their long-term integration.

Giriş

Günümüz dünyasında göç sonrası yaşanan sorunlar, en önemli küresel sosyal problemlerden biri olarak değerlendirilmekte ve disiplinlerarası bir incelemeyi zorunlu kılmaktadır. Mülteci meselesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana tarihin en büyük mülteci hareketliliği nedeniyle daha önce hiç olmadığı kadar uluslararası bir nitelik kazanmış durumdadır. Bu durum, mülteci olgusunun yalnızca insani bir kriz olarak değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyo-kültürel boyutlarıyla da ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Zira mültecilerin ekonomik entegrasyonu, toplumsal uyumun ve sosyo-ekonomik kalkınmanın temel bileşenlerinden biridir. Bu bağlamda, günümüzde uygulanan ekonomik entegrasyon politikalarının, çoğunlukla mültecilerin istihdama erişimini kolaylaştırmaya odaklandığı; ancak mültecilerin ev sahibi ülke ekonomisine sürdürülebilir biçimde dâhil edilmesinde önemli bir potansiyele sahip mülteci girişimciliğinin görece geri planda kaldığı görülmektedir. Bu nedenle, mülteci girişimciliğini destekleyen yaklaşımların geliştirilmesi ve bu sürecin politika boyutuna dikkat çeken çalışmaların artması büyük önem taşımaktadır (Schmich ve Mitra, 2023).

Mülteci girişimciliği, göçmen girişimciliğiyle yakından ilişkili bir araştırma alanıdır ve bu bağlantı, konunun ekonomik olduğu kadar kültürel bir olgu olarak da ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Göçmen girişimciliğinin küresel ekonomiye katkısı politika yapıcılar ve araştırmacılar tarafından uzun süredir kabul edilmekte; bu doğrultuda yürütülen çalışmalar (Waldinger vd., 1990; Pecoud, 2005; Baycan-Levent ve Nijkamp, 2009; Manço, 2012; Nişancı, 2015) giderek artmaktadır. Ancak mülteci girişimciliği, görece yeni ve gelişmekte olan bir alan olarak çeşitli sınırlılıklara sahiptir. Literatürde bu konuda yapılan araştırmaların sayısı oldukça az olup, mevcut çalışmaların çoğu ABD, Kanada ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde veya Çin, Kore, Tayland gibi belirli etnik gruplar üzerinde yoğunlaşmakta (Moore, 1990; Gold, 1992; Wauters ve Lambrecht, 2008; Kachkar, 2018; Alrawadiehd vd., 2019); ekonomik adaptasyon boyutuna ise yeterli önem verilmemektedir (Brzozowski, 2017). Bu durum, mülteci girişimciliğinin yalnızca ekonomik bir faaliyet olarak değil, aynı zamanda kültürel uyumun ve sosyal bütünleşmenin bir aracı olarak da ele alınması gerektiğini göstermektedir. Nitekim kültürleşme ve uyum çerçevesinde mülteci girişimciliğini inceleyen çalışmaların sınırlı oluşu (Laurence, 2016; Zehra ve Usmani, 2023; Jones Christensen ve Newman, 2024) ile dünya genelinde hızla artan mülteci nüfusu birlikte değerlendirildiğinde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde mültecilerin kültürel ve ekonomik entegrasyon süreçlerine odaklanmanın aciliyet kazandığı görülmektedir (Yeshi vd., 2022; Demirci ve Kırdar, 2023). Son olarak, göçmen, mülteci ve etnik girişimcilik konularının işletme literatüründe güçlü bir yer edinmiş olmasına rağmen, bu alanların sosyoloji ve antropoloji gibi disiplinlerle daha derin bir etkileşime ihtiyaç duyduğu da belirtilmektedir (Brzozowski, 2015). Bu nedenle hem dünyada hem de Türkiye'de hızla artan mülteci sayısı göz önüne alındığında, mülteci girişimciliğinin kültürleşme bağlamında ele alınması; mültecilerin ev sahibi topluma uyum sürecini anlamada ve sürdürülebilir entegrasyon politikaları geliştirmede önemli bir kavramsal çerçeve sunmaktadır.

Bu çalışmada “mülteci” kelimesi, Türkiye'deki statüyü tanımlayan yasal terminolojiye bağlı olmadan, tüm zorunlu göçmen türlerini ifade etmek için şemsiye bir terim olarak kullanılmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) 2022 verilerine göre, dünya çapında 108,4 milyon kişi, zulüm, çatışma, şiddet ve insan hakları ihlalleri sonucunda zorla yerinden edilmiştir. Bunların %76'sına orta ve düşük gelirli ülkeler ev sahipliği yapmaktadır. Bunlardan 35,3 milyon kişi mülteci konumundadır. Bu mültecilerin 6,7 milyonu Suriye Arap Cumhuriyeti'nden ve 2,6 milyonu Afganistan'dan gelmektedir. Türkiye yaklaşık 3,6 milyon kayıtlı Suriyeli mülteciden sonra 116 binden fazla Afgan mülteci ile dünyada en fazla sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülke olmayı sürdürmektedir (UNHCR, 2022). Bugünkü mültecilerin üçte ikisini oluşturan sadece beş menşe ülke bulunmaktadır: Afganistan, Myanmar, Somali, Güney Sudan ve Suriye (Heilbrunn ve Iannone, 2020).

Ekonomik entegrasyon politikalarının mülteci girişimciliği boyutunu yeterince içermediği gerçeği, göç ve girişimcilik arasındaki ilişkiyi daha yakından ele alma gerekliliğini ortaya koymaktadır. Nitekim bir hareketlilik faktörü olarak göç ve bir üretim faktörü olarak girişimciler, ekonomik sistemin işleyişine önemli katkılar sunmaktadır (Constant ve Zimmermann, 2011). Göçmen veya mültecilerin ev sahibi ülkelerde başlattıkları ve geliştirdikleri işletmeler, sadece bireysel ekonomik kazanç sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda ev sahibi ülkenin ekonomik dinamizmine de katkıda bulunmaktadır. Bu

durumun en belirgin örneklerinden biri olarak, ABD’de Fortune 500 listesinde yer alan işletmelerin 90’ının göçmenler, 114’ünün ise ikinci nesil göçmenler tarafından kurulmuş olması gösterilebilir (Brzozowski, 2015). Ayrıca, 2006–2012 yılları arasında ABD’de kurulan tüm teknoloji ve mühendislik şirketlerinin yaklaşık dörtte birinde en az bir göçmenin ortak olarak yer aldığı bildirilmektedir (Global Entrepreneurship Report, 2012).

Göçmen girişimcilerin adaptasyonuna katkıda bulunan faktörlerin anlaşılması, politika oluşturma süreci açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, göçmen girişimciliği birçok ev sahibi ülkede yeni göçmen gruplarının ekonomik adaptasyonu için uygulanabilir bir strateji olarak teşvik edilmektedir (Brzozowski, 2017). Ancak göçmenlerle karşılaştırıldığında, mültecilerin girişimcilik faaliyetlerinde bulunma konusunda daha yüksek potansiyele ve istekliliğe sahip oldukları belirtilmektedir (Sternberg, von Bloh ve Brixy, 2015; Kachkar, 2019; Kone, Ruiz ve Vargas-Silva, 2021). Buna rağmen bu potansiyelin hayata geçirilmesi, ekonomik adaptasyonun yanı sıra sosyal ve kültürel entegrasyonun da başarıyla sürdürülmesini gerektirmektedir. Çünkü ekonomik entegrasyon, sosyal, psikolojik ve kültürel entegrasyonla yakından bağlantılıdır (Aycan ve Berry, 1996; Jasinskaja-Lahti, Liebkind ve Perhoniemi, 2007) ve mültecilerin ev sahibi toplumun aktif bir üyesi haline gelmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır (İçduygu ve Diker, 2017). Bu bağlamda kültürleşme, yeni topluma sosyal entegrasyonun en önemli boyutlarından birini oluşturmaktadır (Şahin, 2010).

Ampirik araştırmalar, mültecilerin işgücü piyasasına dahil olma sürecinde dil engeli, bürokratik prosedürler, sosyal ayrımcılık ve bilgi eksikliği gibi çok sayıda yapısal engelle karşılaştıklarını göstermektedir (Embricos, 2020; Heilbrunn ve Iannone, 2020). Mültecilerin yaşadıkları bu zorlukların başında ekonomik sıkıntılar gelmekte (Şafak-Ayvazoglu vd., 2020) ve bu durum onların geçimlerini sağlamak için alternatif ekonomik yollar aramasına neden olmaktadır. Nitekim bazı araştırmalar, bireylerin ekonomik alandaki hareket biçimlerinin çoğunlukla fırsatların yapısına bağlı olarak şekillendiğini ortaya koymaktadır (Douglas ve Shepherd, 2002). Bu açıdan değerlendirildiğinde, istihdamda karşılaşılan engellerin mültecileri bağımsız bir ekonomik faaliyet yürütmeye, yani girişimciliğe yönelttiği görülmektedir (Manço, 2012).

Bağımsız olarak kendi işini kurma, diğer bir ifadeyle girişimcilik, göçmenler için giderek daha fazla tercih edilen bir seçenek haline gelmiştir (Nişancı vd., 2019). Girişimcilik yalnızca ekonomik kazanç sağlama aracı değil; aynı zamanda bireyin yaşam kalitesini artıran, kalkınma ve toplumsal gelişmeye katkı sunan dinamik bir güç olarak değerlendirilmektedir (Kent vd., 1982; GEM, 2001; TÜSİAD, 2002; Arslan, 2012; Boone ve Kurtz, 2013; Nişancı, 2015). Özellikle etnik azınlıklar açısından girişimcilik, ekonomik ilerleme ve sosyal entegrasyon için bir sıçrama tahtası niteliğindedir (Wang ve Li, 2007). Batı ülkelerinde yaşayan mülteci ve göçmenlerin, girişimcilik yoluyla hem ekonomik, hem de toplumsal statülerini geliştirdikleri ve kuşaklar arası sosyal mobilitiyi hızlandırdıkları da gözlemlenmektedir. Bu bağlamda Çinli ve Kuzey Afrikalıların Fransa’da, Hindistanlı ve Pakistanlıların İngiltere’de, Türklerin Almanya’da ve Asyalıların Amerika’da işçilikten ticari faaliyetlere geçişi dikkat çekici örnekler sunmaktadır (Pecoud, 2005). Benzer biçimde İsviçre’de Türk göçmenler arasında ücretli çalışmadan serbest mesleğe geçişin yaygın olması (Baycan Levent ve Kundak, 2009) bu dönüşümün ekonomik uyum üzerindeki etkisini göstermektedir. Bununla birlikte, ücretli çalışmadan serbest mesleğe geçiş süreci çok da kolay değildir. Birçok bireysel, toplumsal ve yapısal faktör, bu süreci hem etkilemekte hem de süreçten etkilenmektedir. Bu noktada girişimcilik, mültecilerin para kazanma ve katma değer yaratma çabalarının yanı sıra, kültürleşme süreçlerini kolaylaştıran bir araç olarak da öne çıkmaktadır. Özellikle zorunlu göç sonucu ortaya çıkan kültürleşme dinamikleri, Suriye iç savaşının tetiklediği yoğun göç hareketleri ve yaklaşık 42 yıldır süren çatışmalar nedeniyle dünyanın en büyük ikinci mülteci nüfusuna sahip Afganistan örneğinde açıkça görülmektedir. Bu bağlamda, zorunlu göçe dayalı kültürleşme olgusunun, mültecilerin girişimcilik faaliyetleriyle nasıl etkileşimde bulunduğunu incelemek, az çalışılmış fakat giderek önem kazanan bir araştırma alanını temsil etmektedir.

Kültürleşme, sosyoloji, psikoloji, sosyal psikoloji ve antropoloji gibi farklı disiplinlerin kesişiminde yer alan bir kavram olarak son yıllarda yoğun göç hareketlerinin etkisiyle araştırmacıların ilgisini daha fazla çekmektedir. Ancak mevcut çalışmaların çoğu kültürleşme ve girişimciliği birbirinden bağımsız ele almakta; bu iki olgunun etkileşimini inceleyen araştırmalar sınırlı kalmaktadır (Redfield vd., 1936;

Szapocznik vd., 1978; Liebkind, 2003; Berry, 2005; Berry, 2006; Ward ve Geeraert, 2016). Türkiye özelinde ise, Suriyeli ve Afgan mültecilerin kültürleşme, adaptasyon ve ekonomik entegrasyon süreçlerini girişimcilik bağlamında değerlendiren çalışmaların eksikliği dikkat çekicidir.

Öte yandan, yoğun göç hareketlerinin Türkiye'deki göç yönetimini zorlaştırdığı; mültecilerin sosyal, psikolojik ve ekonomik entegrasyonunda eğitim, istihdam ve sağlık gibi alanlarda ciddi sorunlar yarattığı görülmektedir. Bu durum, kamu politikalarının daha kapsayıcı ve yenilikçi reformlarla güçlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu ihtiyaca yanıt olarak gerçekleştirilen mevcut araştırmada, Afgan ve Suriyeli girişimcilerin kültürleşme bağlamında girişimciliğe ilişkin algılarının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Elde edilen sonuçların hem mültecilerin hem de ev sahibi toplumun karşılaşabileceği potansiyel sorunlara yönelik önleyici tedbirler geliştirilmesine, mülteci politikalarının iyileştirilmesine ve karar vericilere yol gösterici bir çerçeve sunmasına katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca araştırmanın, mülteci meselesiyle ilgilenen akademisyenler, sivil toplum kuruluşları ve politika yapıcılar için uzun vadeli çözümler ve sürdürülebilir stratejiler geliştirme noktasında rehberlik edeceği düşünülmektedir.

Literatür taraması

Kültürleşme kavramı, dünya çapında benzeri görülmemiş düzeydeki uluslararası göç artışı, ev sahibi ülkelerdeki heterojen göçmen ve azınlık grupları, küreselleşme, internet ve diğer mobil teknolojilerin küresel yayılmasına bağlı olarak giderek hiç olmadığı kadar önemli ve karmaşık hale gelmiştir. Bu tür güçler etkileşime girerek, karmaşık, dinamik ve çok katmanlı sosyal ilişkiler ve kimlikler meydana getirmekte, toplumsal ve ekonomik sistem içerisinde çözülmesi gereken problemleri açığa çıkarmaktadır.

Kültürleşmenin en yaygın olarak kullanılan tanımı, Redfield ve meslektaşları tarafından önerilmiştir. Kültürleşme, “farklı kültürel geçmişlerden gelen bireylerin birbirleriyle uzun süreli, sürekli, ilk elden teması girdiklerinde meydana gelen kültürel değişim süreci” olarak ifade edilmektedir (Redfield vd., 1936). Kültürleşme, belirli kültürel normlara sahip gruplar veya bireyler arasında temas sonucu yaşanan kültürel ve psikolojik değişim sürecidir. Birey düzeyinde, davranış değişiklikleri içerirken, grup seviyesinde ise çeşitli kültürel uygulamalardaki değişiklikleri içermektedir. Bu kültürel ve psikolojik değişimler, bazen yıllar, bazen nesiller, bazen de yüzyıllar süren uzun süreli bir süreçte meydana gelmektedir (Berry, 2005). Kısaca kültürleşme; dar anlamda bir kültürün diğerleriyle sürekli teması sonrasında değişmesidir (Zafer, 2016). Göç eden bireyler kültürleşme süreciyle birlikte fiziksel, biyolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlar başta olmak üzere pek çok açıdan değişime uğrarlarken (Zafer, 2016) kendileri de yerleştikleri ülkelerin ekonomik ve toplumsal yapısı üzerinde etkilerini gittikçe hissettirmekte; ekonomik ve sosyal sistemin önemli parçaları ve aktörleri haline gelmektedirler.

Bu araştırmada, Bourhis vd. (1997)'nin geliştirdiği Etkileşimli Kültürleşme Modeli (EKM) teorik temeli oluşturmaktadır. Bourhis vd. (1997)'nin Etkileşimli Kültürleşme Modeli, kültürleşme alanında yaygın olarak kullanılan Berry (1999)'nin kültürleşme modelinde eksik parça olarak vurgulanan alıcı bağlamlardaki büyük farklılıkların etkisini açıklamaktadır. EKM, kültürleşmeyle ilgili devlet politikaları, ev sahibi üyeler ve göç eden gruplar arasındaki dinamik ilişkileri gösteren kültürleşme yönelimlerinin sosyal-psikolojik bir çerçevesidir. Kamu politikası, ev sahibi çoğunluk ve göç eden grupların kültürel çeşitliliğe tepkileri arasında kavramsal bir köprü önermektedir. Bourhis vd. (1997), bireylerin kültürleşme yönelimlerinin sosyal veya politik bir boşlukta ortaya çıkmadığını hem göç edenlerin hem de ev sahibi toplumun üyelerinin kültürleşme yönelimleri üzerinde belirleyici bir etkisi olabilecek devlet entegrasyon politikalarını şekillendiren entegrasyon devlet ideolojilerinden etkilendiğini savunmaktadır. Bourhis vd. (1997), baskın ev sahibi grupların, gruplar arası temas yoluyla göçmen grupların kültürleşme stratejilerini etkilediğini de öne sürmektedir. Göç eden ve ev sahibi topluluk açısından kültürleşmenin dinamik bir açıklamasını göstermede, EKM (1) ev sahibi çoğunluk tarafından belirli göçmen gruplara yönelik benimsenen kültürleşme yönelimlerini ve (2) göçmen gruplar tarafından benimsenen kültürleşme yönelimlerini bütünleştirmekte ve tahmin etmektedir. Ayrıca EKM, (3) göçmen ve ev sahibi çoğunluğun kültürleşme yönelimlerinin kombinasyonlarının ürünü olan kişilerarası ve gruplar arası ilişkisel sonuçları ortaya koymaktadır (Bourhis vd., 1997). Bu ilişkisel sonuçlar, uyumludan sorunluya ve çatışmaya kadar uzanan bir doğru üzerinde

konumlandırılabilir (Barrette vd., 2004). Bourhis vd. (1997)’ne göre, göçmen grup üyeleri tarafından tercih edilen kültürleşme yönelimleri; “entegrasyon, asimilasyon, ayrışma, anomi (kültürel yabancılaşma) ve bireycilik”ten oluşmaktadır. Entegrasyon yönelimi, göçmenlerin ev sahibi kültürün temel yönlerini benimserken miras kültürlerini sürdürme tercihlerini yansıtmaktadır. Asimilasyon, göçmenlerin ev sahibi toplumda “özümsemek” için yapmaları gereken ve ana akım kültürü benimsemek uğruna kültürel kimlikten vazgeçmeyi gerektiren tek yönlü değişim sürecini tanımlamak için kullanılmaktadır. Ayrışma durumunda göçmenler ev sahibi kültürü reddederken köken kültürlerini muhafaza etmektedirler. Anomi, köken ve ev sahibi kültüre, kültürel yabancılaşmayı ifade ederken; bireycilik, insanların kendilerini göçmen veya ev sahibi çoğunluğun bir üyesi olarak görmek yerine birey olarak tanımladıkları bir yönelimdir. Göçmen grup ve ev sahibi topluluk tarafından benimsenen kültürleşme yönelimlerinin etkileşimi de üç farklı ilişkisel sonuca işaret etmektedir. Göçmen grup ve ev sahibi topluluğun kültürleşme yönelimleri uyumluysa uyumlu (consensual) ilişkisel sonuç ortaya çıkar, olumlu ve etkili kültürler arası iletişimi öngörür. Sorunlu (problematik) ilişkisel sonuçlar, göçmen ve ev sahibi topluluk üyelerinin kültürleşme yönelimleri arasındaki kısmi anlaşmayı ve kısmi anlaşmazlığı yansıtır. Çatışmalı (conflictual) ilişkisel sonuçlar, klişeleştirme, ayrımcılık, dışlama ve benzeri gibi daha çok gruplar arası çatışmayı öngörmektedir (Bourhis vd., 1997).

Araştırmanın diğer ana teması girişimciliktir. Girişimci ve girişimcilik ile ilgili literatürde çok farklı tanımlarla karşılaşmak mümkündür. Her bir disiplin girişimciliği kendine göre tanımlamaya çalışmıştır. Tanımlardaki farklılıklar sadece disiplinler arasında değildir. Girişimcilik disiplini içerisinde girişimciliğin anlamsal kullanımlarında farklılıklar olduğu (Bögenhold, 2019) ve tanımlarda bir karışıklık yaşandığı ifade edilmektedir (Drucker, 1985). Girişimcilik, bireylerin veya küçük grupların yeni iş girişimleri başlatması (Kent vd., 1982); risk ve belirsizlik koşulları altında kazanç elde etmek ve büyümek amacıyla yenilikçi bir ekonomik organizasyon oluşturmalarıdır (Dollinger, 1999). Avrupa Komisyonu, girişimcilik davranışını, yeni değer ortaya koyma veya ekonomik başarı elde etme amacıyla bir fırsat belirleme ve bunu devam ettirmede bireyin motivasyonunu ve kapasitesini yansıtan bir tutum olarak değerlendirmektedir (Samer, 2010). Girişimciliğin, toplumun ilerleme ve gelecekteki refah oranını şekillendirmede anahtar rol oynadığı (Kent vd., 1982; Arslan, 2012) ekonomik büyümenin itici gücü, büyüme deposunun yakıtı (Boone ve Kurtz, 2013) ve değişimi harekete geçiren güç olduğu (Cuervo, 2005; 293) ifade edilmektedir. Ayrıca girişimciliğin, yeni bir akademik konuya dönüşmenin eşliğinde, heterojen bir alan olduğu da (Shane ve Venkataraman, 2000; Davidsson, 2016; Bögenhold, 2019) öne sürülmektedir. Refah ve iş yaratma yönündeki itici güçlerden bahsedilirken girişimciliğin, literatürde önemli ve stratejik bir konu haline geldiği gözlenmektedir. Küreselleşme, yeni bölgesel ekonomiler, yeni bilgi ve iletişim teknolojileri ile birlikte girişimcilik, gelecekle ilgili hedeflere ulaşmada alternatifler sunan evrensel bir anahtar rolünü üstlenmiş, popüler bir araştırma alanı haline gelmiş görünmektedir.

Girişimcilik, en basit biçimde, bir işletmenin kurulması ve faaliyetlerin yürütülmesi sürecidir. Her ne kadar “girişimciliğin, bir işletme oluşturmaktan çok daha fazla bir şey olduğu (Kuratko, 2009)” ifade edilse de üretim faktörlerinin yeni kombinasyonları ile işletme ya da örgütsel bir yapı kuranların girişimciler olduğu fikri genellikle kabul görmektedir. Girişimci kavramı ilk kez 1700’lerde Cantillon tarafından ortaya atılmıştır (Săvescu, 2019). Cantillon girişimciyi, riski ve yönetimi üstlenen, rasyonel bir karar verici olarak ele almıştır (Carland vd., 1988). Fransız ekonomist Say, girişimciyi, iktisadi kaynakları kazancı ve verimliliği düşük alandan, verimliliği ve kazancı daha yüksek bir alana kaydıran kişi olarak tanımlamış (Drucker, 1985); Schumpeter girişimciyi, yenilikçilik ile özdeşleştirerek, üretim faktörlerini yenilikçi bir biçimde kombine eden birey olarak tanımlamıştır (Schumpeter, 2000). Girişimciler, yenilikleri ticarileştiren (Mohanty, 2005; Hill, 2011: 68), bir iş ile ilgili girişimi, organize eden, yürüten ve risk alan (Siropolis, 1994), yenilikçi ve yaratıcı kişilerdir (EU Commission Report, 2008). Girişimcilik faaliyetlerini bir kariyer seçeneği (Amaros ve Bosma, 2013) olarak tercih eden girişimciler, katma değer yaratarak gayri safi milli hasılanın yükselmesine, refah seviyesinin artmasına, ulusal düzeyde gelecek ve istikbalin güvence altına alınmasına çok kritik katkı yapmaktadırlar. Gerçekleştirdikleri girişimcilik faaliyetleri aracılığıyla ulusal kalkınmanın garantisi; ekonomik büyüme, kalkınma ve refahın olmazsa olmaz aktörleri haline gelen girişimciler, girişimciliğin, dünyada popüler olmasına ve 21. yüzyılda da popülerliğini korumasına sebep olmaktadır.

Bağımsız bir biçimde kendi işini kurma, bir başka ifadeyle girişimcilik, mülteci ve göçmenlerin gittikçe daha çok tercih ettikleri bir kariyer seçeneği ve hayatı devam ettirebilme aracı haline gelmiştir. Zira mültecilerin girişimciliğe yönelmelerinin en önemli nedenlerinden biri ekonomik kaygılar ve yaşamlarını kimseye muhtaç olmadan refah içerisinde sürdürebilme motivasyonudur. Bu bağlamda girişimcilik, bir taraftan mültecilerin günlük hayatlarının ve genel yaşam standartlarının belirleyicisi olarak öne çıkarken, diğer taraftan bu işi üstlenenlerin hayatlarını istedikleri gibi devam ettirebilmek için kâr etme hedeflerinin garantisi olmaktadır. Giyim kuşamdan, yeme içmeye, ikamet ve konaklamadan, değer yargılarına kadar bireylerin yaşam biçimleri girişim ve girişimcilerin etkisi altındadır. “Girişimcilik, global seviyede her türlü iktisadi, teknolojik, toplumsal ve kültürel gelişmenin temelinde; bireysel düzeyde, başta psikolojik iyilik olmak üzere birçok yönden sağlamlılığın devamlı olması ve hayatın zevkli hale gelmesinde en etkili faktörlerden birisidir. Genel olarak ekonomik sistemin güçlendirilmesinde, istihdamın artırılması ve işsizlikle mücadelede, yeryüzünün bütün coğrafyalarında insan refahının yükseltilmesinde, yoksulluğun azaltılarak toplumsal barışın sağlanmasında, kültürel zenginlik ve çeşitliliğin küresel düzeye taşınmasında girişimcilik önemli bir rol oynamaktadır. Bilgiyi üretme ve üretim sürecinde kullanmada, mal ve hizmetlerde çeşitliliği ve kaliteyi artırmada, insanların her türlü istek ve ihtiyaçlarını karşılamada, inovasyonu gerçekleştirmede, dezavantajlı grupları aktifleştirerek sosyal hayata katılmalarını teşvik etmede, ekolojik duyarlılığı yükseltmede; bireyin zenginleşme, iş güvencesi sağlama ve hayallerini gerçekleştirme süreçlerinde girişimciliğin dikkate değer etkileri bulunmaktadır (Nişancı, 2015a). Girişimcilik faaliyetlerinin, mülteciler eliyle gerçekleştirildiği mülteci girişimciliği de tüm alanlara aynı şekilde katkı koyabilme potansiyeline sahiptir. “Yapılan araştırmalarda, mültecilerin bir iş kurma olasılığının yerlilere göre daha yüksek olduğu kanıtlanmıştır. 2015 yılında ABD'deki mülteci nüfusunun %13'ü girişimci olarak sayılabilirken, göçmenlerin mülteci olmayan kesiminin %11,5'i ve ABD doğumluların %9'unun ana gelirini kendi işlerinden elde ettiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu verilerin, mülteci girişimciliğinin, sosyal, ekonomik ve toplumsal düzeydeki önemini ve potansiyel etkisini vurgulayarak, daha kapsamlı araştırmalara kapı açtığı belirtilmektedir (Heilbrunn ve Iannone 2020). Mülteci girişimciliği, bireysel, ulusal ve küresel ekonomik sistemin güçlendirilmesi, sosyal, kültürel, teknolojik değişimlerin yaşanmasında önemli roller üstlenmektedir. Mülteci girişimciler de konumlandıkları alanın kritik aktörleri olarak sisteme büyük katkılar sunmakta, göç ettikleri ülkenin güçlenmesine yardımcı olacak şekilde sorumluluklarını yerine getirmeye gayret etmektedirler.

Yöntem

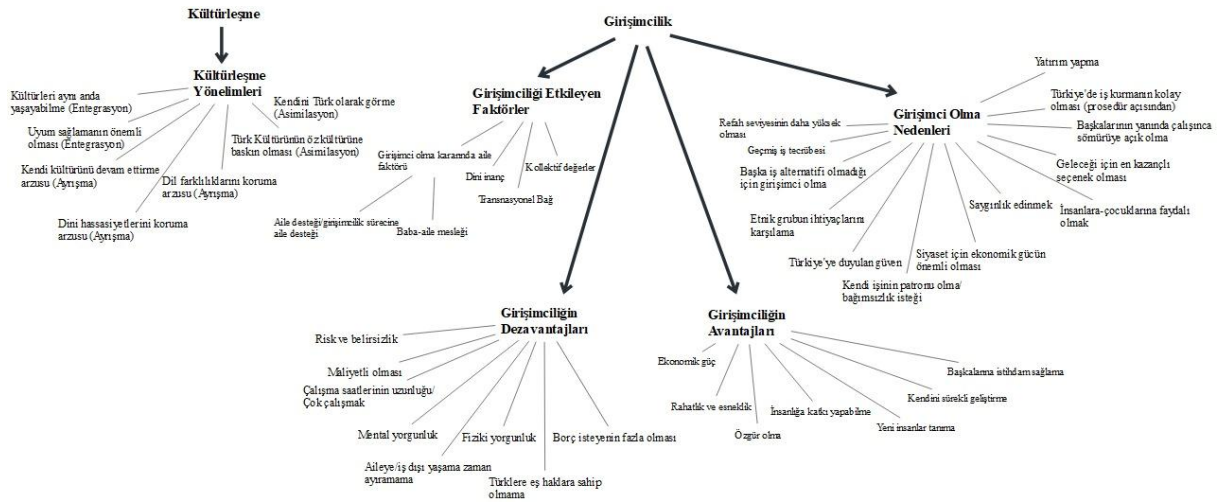
Mülteci girişimcilerin kültürleşme ve girişimcilik süreçlerinin dinamik ve karmaşık doğası, bu çalışmada nitel bir araştırma tasarımının benimsenmesini gerekli kılmıştır. Nitel araştırma, karmaşık bir olguyu ayrıntılı olarak keşfetmek ve anlamak için kullanılmakta (Creswell ve Poth, 2016); çok katmanlı toplumsal yapıların anlaşılmasında derinlemesine bilgi sağlamaktadır (Braun ve Clarke, 2006; Van de Vijver ve Chasiotis, 2010). Bu doğrultuda, mülteci girişimcilerin kültürel adaptasyon süreçleri ve girişimcilik deneyimlerinin bütüncül biçimde analiz edilebilmesi amacıyla nitel yöntem uygun görülmüştür.

Katılımcıların özgün algılarını ve deneyimlerini esnek bir biçimde dile getirebilmelerine olanak tanımak için veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Görüşmeler öncesinde tüm katılımcılara araştırmanın konusu, amacı, kapsamı ve etik çerçevesi ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Görüşmeye katılmayı kabul eden bireylere ses kaydı alınacağı bilgisi verilmiş, sözlü onayları alınmış ve gönüllülük esasına dayalı olarak sürece dâhil edilmeleri sağlanmıştır. Görüşmenin kaydedilmesini istemeyen dört katılımcı ile yapılan görüşmeler kelime kelimesine not edilmiştir. Elde edilen tüm veriler, görüşmelerin ardından tam metin transkript haline getirilmiş ve bu durum analiz aşamasında bulguların güvenilirliğini güçlendirmiştir. Katılımcı seçiminde iki temel kriter esas alınmıştır: birincisi mülteci veya zorunlu göçmen statüsünde olmak; ikincisi ise kendine ait bir işyerine sahip girişimci olmaktır. Bu doğrultuda örneklem, iki aşamalı kartopu örnekleme yöntemiyle oluşturulmuştur. İlk aşamada mülteci veya göçmenlerle ilgilenen Sivil Toplum Kuruluşları ile iletişime geçilmiş, bu kuruluşların yönlendirmesiyle ilk katılımcılara ulaşılmıştır. İkinci aşamada ise ilk katılımcıların referanslarıyla yeni katılımcılar belirlenmiştir. Kartopu yöntemi, güven ilişkisi kurma açısından büyük kolaylık sağlamış ve görüşmeye katılım isteğini artırmıştır.

Araştırmada 13’ü Suriyeli ve 11’i Afgan olmak üzere 24 mülteci girişimciyle 1–1,5 saat süren yarı yapılandırılmış mülakatlar yapılmıştır. Yirmi iki katılımcı Türkçe bildiği için onlarla görüşmeler Türkçe gerçekleştirilmiştir. Türkçesi çok iyi olmayan bir Suriyeli girişimci ile araştırmacılarından biri İngilizce iletişim kurmuş, işyerinde çalışan ve Türkçe bilen bir girişimci yakını, tercümeyi doğrulamıştır. Yine Türkçesi çok iyi olmayan bir Afgan girişimci, kendisine yönlendiren diğer Afgan girişimci aracılığıyla mülakat sorularına cevap vermiştir. Bu yöntemle dil farklılıklarının neden olabileceği bilgi kayıpları en aza indirilmiş ve verilerin bütünlüğü korunmuştur. Araştırma sürecinin tüm aşamalarında etik ilkelere titizlikle uyulmuştur. Katılımcı mahremiyetine özen gösterilmiş, kimlik bilgileri gizli tutulmuş ve veriler yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılmıştır. Bu araştırma için İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Etik Kurulundan 08.02.2022 tarihli ve 2022/03-09 sayılı etik kurul onayı alınmıştır. Araştırmacı önyargılarının etkisini en aza indirmek için refleksif bir yaklaşım benimsenmiş, araştırmacılar kendi varsayımlarının ve kültürel konumlarının analiz sürecine yansımaması için sürekli farkındalıkla hareket etmişlerdir. Kodlama ve yorumlama aşamalarında düzenli olarak çapraz kontrol yapılmış, yorumların katılımcı perspektifine dayandırılması sağlanmıştır. Böylece, elde edilen bulguların güvenilirliği artırılmış ve araştırmacı öznelliğinin olası etkileri minimize edilmiştir.

Araştırmanın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Öncelikle örneklemede yalnızca üç kadın katılımcının yer alması, cinsiyet temsili açısından dengesizlik yaratmakta ve bulguların cinsiyet temelli genellenebilirliğini sınırlamaktadır. Katılımcılara kartopu örnekleme yöntemi ile ulaşılmış olması, güven ilişkilerine dayalı yönlendirmelerin benzer sosyal çevrelerden kişilerin örnekleme dahil olma olasılığını artırmış olabilir; ancak mülteci topluluklarının kapalı yapısı dikkate alındığında bu yöntem, erişimi güç gruplara ulaşmak açısından aynı zamanda önemli bir avantaj sağlamıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun İzmir’de yer alması, coğrafi dağılımın batı bölgelerinde yoğunlaştığını göstermekte ve çalışmanın genellenebilirliğini kısmen sınırlamaktadır. Bununla birlikte, batı illerinde yaşayan mültecilerin doğudaki yoğunluk merkezlerine kıyasla daha farklı sosyo-kültürel koşullar altında ev sahibi toplumla etkileşim kurdukları göz önüne alındığında, bu örneklemin batı Türkiye’deki kültürel uyum ve girişimcilik dinamiklerini yansıtmaya açısından anlamlı bir bağlam sunduğu söylenebilir. Sonuç olarak, söz konusu sınırlılıklar araştırmanın kapsamını belirli ölçüde daraltmakla birlikte, elde edilen bulgular Türkiye’deki mülteci girişimciliğinin sosyo-kültürel bağlamına ilişkin değerli içgörüler sunmakta ve gelecekte farklı bölgelerde yürütülecek çalışmalara zemin oluşturmaktadır.

Toplanan veriler, içerik analizi prosedürlerine dayalı olarak değerlendirilmiştir (Weber, 1990; Neuendorf, 2002). Bu aşamada amaç, bulguları doğrudan verilerden elde etmek (Thomas, 2006) ve sonuçları katılımcıların gerçek yaşam deneyimlerine dayandırmaktır. Görüşme kayıtları yazıya döküldükten sonra kodlama süreci başlatılmış; ilk kodlama bir araştırmacı tarafından yapılmış, ardından diğer iki araştırmacı transkriptleri bağımsız biçimde yeniden analiz ederek kodlamaları karşılaştırmıştır. Bu süreçte ortaya çıkan farklılıklar tartışılmış ve araştırmacılar üçüncü kodlama sürecinde uzlaşıya varıncaya kadar kodlar, alt kategoriler ve kategoriler yeniden gözden geçirilmiştir. Kodlama sonucunda oluşturulan kategori şablonu üzerinden nihai analiz gerçekleştirilmiştir. Tüm analizler, MAXQDA yazılımı kullanılarak yapılmış ve araştırmacılar veri toplama ile analiz aşamalarında etkileşimli biçimde iş birliği yürütmüştür. Bu süreç, analizlerin güvenilirliğini ve tutarlılığını artırmıştır. Dikkat çeken iki ana tema; kültürleşme yönelimleri ve girişimcilik olmuştur (Şekil 1). Şekil 1 mülteci girişimcilerin kültürleşme yönelimleri ve girişimciliğe ilişkin algılarına dair kapsamlı bir bakış açısı sunmaktadır.

Şekil 1: Afgan ve Suriyeli mülteci girişimcilerin kültürleşme yönelimleri ve girişimcilik algıları

Kültürleşme ve girişimcilik ana temaları altında incelenen konuların kodları ve alt kodları Şekil 1’de detaylı bir şekilde gösterilmektedir. Kültürleşme ana teması altında, kültürleşme yönelimleri ele alınmıştır. Bu yönelimler arasında entegrasyon (kültürleri aynı anda yaşayabilme), ayrışma (dil farklılıklarını koruma arzusu, kendi kültürün kolektif yanlarını koruma arzusu, kendi kültürünü devam ettirme arzusu, dini hassasiyetleri koruma arzusu) ve asimilasyon (kendini Türk olarak görme, Türk kültürünün öz kültürüne baskın olması, uyum sağlamanın önemli olması) yer almaktadır. Girişimcilik ana teması altında ise dört ana kod bulunmaktadır: girişimciliği etkileyen faktörler, girişimci olma nedenleri, girişimciliğin avantajları ve girişimciliğin dezavantajları.

Bulgular ve tartışma

Araştırmanın demografik bulguları, kültürleşme yönelimleri ve girişimciliğe ilişkin bulguları aşağıda sunulmaktadır.

Demografik bulgular

Katılımcılar 13 Suriyeli ve 11 Afgan girişimciden oluşmaktadır. Suriyeli katılımcıların tümü İzmir’de ikamet etmekteyken; istenilen sayıda Afgan mülteciye İzmir’de ulaşamaması nedeniyle Manisa ve İstanbul’da yaşayan Afgan girişimciler araştırmaya dahil edilmiştir. Katılımcıların sadece üçü kadındır ve bunların tümü Suriyelidir. Suriyeli katılımcıların yaş aralığı 25-47 olup yaş ortalaması 37; Türkiye’de kalma süreleri ortalama 8,8 yıldır. Afgan katılımcıların yaş aralığı 18-50, ortalaması 32’dir. Türkiye’de kalma süreleri ortalama 9,8 yıldır. Afgan mültecilerin eğitim seviyesi Suriyelilere göre yüksek olup neredeyse yarısı yüksek lisans derecesine sahiptir. Suriyeli katılımcıların ise yedisi lisans derecesine sahiptir (Tablo 1).

Tablo 1: Suriyeli ve Afgan Mülteci girişimcilere ait demografik veriler

Uyruk	Katılımcı	Cinsiyet	Doğum tarihi	Etnik köken	Medeni durum	Göç tarihi	Göç edilen şehir	Yapılan iş	Eğitim düzeyi
Afgan	AK1	Erkek	1993	Tacik	Bekar	2018	İzmir	Dönerci	Yüksek Lisans
Afgan	AK2	Erkek	1973	Afgan	Evli	2013	İstanbul-Manisa	Market sahibi	Okumadı
Afgan	AK3	Erkek	1992	Özbek	Evli	2012	Manisa	Market sahibi	Yüksek Lisans
Afgan	AK4	Erkek	2005	Afgan	Bekar	2012	Manisa	Market sahibi	Lise-3

Afgan	AK5	Erkek	1984	Özbek	Evli	2005	Kayseri-İzmir	Market sahibi	Yüksek Lisans
Afgan	AK6	Erkek	1993	Özbek	Evli	2012	İstanbul	Restoran ortağı	Yüksek Lisans
Afgan	AK7	Erkek	1989	Afgan	Evli	2010	Bursa	Restoran ortağı	Yüksek Lisans
Afgan	AK8	Erkek	1995	Afgan	Bekar	2011	İstanbul	Market sahibi	Lise
Afgan	AK9	Erkek	1995	Afgan	Bekar	2016	Sakarya	Telefon aksesuarları dükkânı	Yüksek Lisans
Afgan	AK10	Erkek	1997	Afgan	Bekar	2021	İstanbul	Market sahibi	Yüksek Lisans
Afgan	AK11	Erkek	1994	Özbek	Evli	2014	Adana	Para transferi	Yüksek Lisans
Suriye	SK1	Erkek	1986	Kürt	Evli	2013	Gaziantep-İzmir	Market sahibi	Lisans
Suriye	SK2	Erkek	1994	Arap	Evli	2016	İzmir	Tekstil toptan perakende satış	Lisans
Suriye	SK3	Erkek	1998	Arap	Bekar	2014	İzmir	Tekstil ihracat	Lise
Suriye	SK4	Erkek	1976	Arap	Evli	2015	İzmir	Parfümcü	Lisans
Suriye	SK5	Erkek	1983	Arap	Evli	2015	Gaziantep-İzmir	Telefon aksesuarları dükkânı	Lise
Suriye	SK6	Erkek	1992	Arap	Evli	2014	Ankara	Dönerci	Lisans
Suriye	SK7	Erkek	1983	Arap	Evli	2012	Gaziantep-İzmir	Mermer ihracatı	Lisans
Suriye	SK8	Erkek	1988	Arap	Evli	2016	İzmir	Mobilya seramik ihracatı	Lisans
Suriye	SK9	Kadın	1986	Arap	Evli	2014	İzmir	Fizyoterapist	Ortaokul
Suriye	SK10	Erkek	1987	Arap	Evli	2013	İzmir	Havlu kâğıt üreticisi	Lisans
Suriye	SK11	Kadın	1979	Arap	Evli	2015	İzmir	Kadın kuaförü	Ortaokul
Suriye	SK12	Erkek	1984	Arap	Evli	2012	Gaziantep-Hatay-İzmir	Tatlıcı	Lise
Suriye	SK13	Kadın	1983	Arap	Evli	2015	İzmir	Kooperatif Kurucu	Lisans

Kültürleşme yönelimlerine ilişkin bulgular

Araştırmanın kültürleşme yönelimleri ile ilgili teorik alt yapısı Bourhis vd., (1997)'nin araştırmasına dayanmaktadır. Modele göre, göçmen grup üyeleri tarafından tercih edilen kültürleşme yönelimleri; “entegrasyon, asimilasyon, ayrışma, anomi (kültürel yabancılaşma) ve bireycilik”ten oluşmaktadır (Bourhis vd., 1997). Yapılan yarı yapılandırılmış mülakatların analizinde katılımcıların çoğunda entegrasyona yönelimin baskın olduğu, sonrasında asimilasyon ve ayrışma yöneliminin tercih edildiği; anomi ve bireycilik yönelimlerinin olmadığı anlaşılmıştır (Tablo 2).

Tablo 2: Kültürleşme yönelimleri

Kültürleşme Yönelimleri
Kültürleri aynı anda yaşayabilme (Entegrasyon)
Uyum sağlamanın önemli olması (Entegrasyon)
Kendi kültürünü devam ettirme arzusu (Ayrışma)
Dini hassasiyetlerini koruma arzusu (Ayrışma)
Dil farklılıklarını koruma arzusu (Ayrışma)
Türk Kültürünün öz kültürüne baskın olması (Asimilasyon)
Kendini Türk olarak görme (Asimilasyon)

Entegrasyon yönelimlerine ilişkin katılımcı ifadeleri şöyledir;

“Ben burada yaşadığım için artık Türk kültürüne uzak kalamam uyum sağlıyorum ama kendi kültürümden de vazgeçmiyorum.” (K7A)

“Ben Afganistan’daki kültürümle Türkiye’deki kültürü çok benzer bulduğum için kültürel açıdan bir sorun yaşamadım. Zaten misafir gelinen ülkenin kültürüne uyum sağlamak gerektiğini düşünüyorum. Kültürel uyum konusunda zorlanmadım. Burada kendi kültürümü devam ettirirken Türk kültürüne de uyumlu olduğumu söyleyebilirim.” (K11A)

“Türk adetleriyle çok farklı olmadığı için burada kendi kültürümüzü yaşamak çok zor olmuyor.” (K4S)

"Aslında kendi kültürümüz devam ediyor çünkü biz bir Müslüman ülkede yaşıyoruz. Burada çok rahatız. Aslında Türk ve Afgan gelenekleri birbirine çok yakın, dua ederiz, camiye gideriz..." (AB)

"Burada kendi kültürümüzü sürdürebiliyoruz ve Türkiye'ye rahatça adapte olabiliyoruz, çünkü gerçekten büyük farklar yok." (SH)

Etnik kimlikten bağımsız olarak katılımcıların çoğu tarafından en yaygın ifade edilen kültür birleşimi yönelimi, Türk kültürüne uygun bir şekilde yaşamının kendi etnik kültürlerini dışlamayı gerektirmediği ve tam tersine, her ikisinin de bir arada var olabileceği yönünde. Literatürdeki çalışmalara bakıldığında Türkiye’de Suriye kökenli gençler üzerine yapılan bir çalışmada, katılımcıların önemli bir kısmının entegrasyon yönelimleri olduğu tespit edilmiştir (Çelik, 2023). Malezya’da gerçekleştirilen bir diğer araştırma sonucuna göre ise Asyalıların Batılılarla karşılaştırıldığında Malezya kültürüne entegre olma olasılıklarının daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. Bunun nedeninin, Asya bölgesinde yaşayanların paylaştığı ortak değer ve inançlar olduğu ifade edilmektedir (Fadil ve Serip Mohamad, 2022). Yukarıdaki beyanlardan da anlaşılacağı üzere, uyumlu olduklarını söyleyen Suriyeli ve Afgan girişimcilerin de benzer kültürel değerlere ve dini inanca sahip olmaktan dolayı uyum konusunda zorlanmadıkları söylenebilir.

Katılımcılardan bazıları asimilasyon yönelimlerine sahip olduklarını rahat bir biçimde ifade etmişlerdir. Konuya ilişkin örnek ifadeler şöyledir;

"Geleneklerimiz çok benzer, bu yüzden uyum sorun olmadı. Türkiye'yi çok seviyorum, çocuklarım buraya ve kültüre alıştı. Okula burada başladıklarından beri, Türk gibi büyüdüler." (SL)

"Ben her zaman farklı ülkelerde yaşadım ve kendi kültürümü her yerde sürdürmek doğru gelmiyor. Eğer Afganistan'da giyindiğim gibi giyinir ve aynı şekilde davranırsam, insanlar bana farklı bakabilir. Başka türlü yaşamak çok zor." (AA)

"Müslümanım ama dinin her gereğini tam olarak yerine getiremediğimi düşünüyorum. Yine de kendimi tam olarak mümin gibi göremiyorum. Afganistan’da olsam böyle olmazdı ama Türkiye’de biraz azaldığını hissediyorum. Afganistan’da namaz kılan, cemaate katılan biriydim ama Türkiye’de bu biraz azaldı. Sanırım çevreden de kaynaklı. Orada herkes aynı şekilde hareket ederdi burada çok mümkün olmuyor." (K6A)

Literatürde Paris’te Kuzey Afrikalı lisans öğrencilerinin yönelimlerinin incelendiği bir araştırmada öğrenciler tarafından güçlü bir biçimde desteklenen kültürleşme yönelimlerinin entegrasyon, bireycilik ve ayrışma olduğu, en az onaylanan yönelimlerin, asimilasyon ve marjinalleşme olduğu bulgulanmıştır (Barrette vd., 2004). Estonya ve Kırgızistan’daki Rus azınlıkların nesilleri arasında kültürleşme yönelimlerini ve uyum sonuçlarını inceleyen bir araştırmada da, nesiller arasında Estonya’da asimilasyondan entegrasyona doğru bir değişim; Kırgızistan’da yaşlı neslin entegre olma girişimlerinden genç nesilde asimilasyona doğru bir değişim yaşandığı sonucuna ulaşılmış; bunun, daha geniş bir kültürel mesafe ve daha kapsayıcı bir sosyo-politik iklim (Kırgızistan) ile karakterize edilen bir bağlamdan kaynaklandığı ifade edilmiştir (Tatarko ve Berry, 2024). Türkiye’deki Afgan ve Suriyeli mülteci girişimcilerin asimilasyon yönelimlerinin benzer değerlere ve dini inanca sahip olmaktan kaynaklandığı, benzerliklerin asimilasyondan ziyade entegrasyon için uygun bir zemin oluşturduğu söylenebilir.

Katılımcıların bir kısmının da "ayrışma" yöneliminde oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Bu yönelimin temelinde katılımcıların hassas oldukları, din, dil, kültür gibi değerleri kaybetme korkusunun yattığı söylenebilir. Konuya ilişkin görüşlerden bazıları şöyledir;

"Kendi kültürümü devam ettirmek benim için çok önemli. Önemli olduğu için bu restorani açtım. Asıl amacım Afganların kendi kültürlerine ait bir yere sahip olmalarıydı ve kendi kültürümü buradaki insanlara tanıtip sevdirmektir. Ben kültürümü Türkiye’de bu şekilde devam ettirmeye çalışıyorum. Ama kültürlerimizin çok farklı olduğunu da söyleyemem. Türkiye ile kültürlerimiz çok benzer." (K10A)

"İnsanın nerede olursa olsun kültürünü devam ettirmesi önemlidir bence. Benim için de önemli. Ben bu Afgan mallarını dükkâna getirmesem hiçbir Afgan gelmez. İnsan gittiği yerde kendi kültürünü özlüyor." (K9A)

"Dinime önem veririm, ancak bazı yerlerde benim kadar değer verilmiyor. Örneğin işte ibadet etmek için izin alamadım, ancak başkaları sigara içmek için izin aldı. (Etnik) kültürümüzü böyle sürdürmek zor. Burada (İzmir), oruç tutan çok az insan var. Suriye’de oruç tutmayan insanlar olabilir, ancak buradaki insanlar oruç tutan insanlardan dolayı açıkça yemek ve içmekten kaçınmıyorlar. Antep, Maraş ve Adana gibi diğer şehirler böyle değil, ancak İzmir’de biraz daha rahatlar. Bu bizim için farklılık hissettirdi." (SC)

"Birçok geleneğimizi sürdürüyoruz ve çocuklarımızı bu şekilde yetiştiriyoruz. Tek isteğim, çocuklarımın Arapça öğrenip kendi dilini bilmesidir. Çocuklarım Türkçe’yi ana dilleri olarak öğrendiler ama bazı kelimelerin Arapça karşılıklarını hatırlamıyorlar, bu da beni biraz üzüyor. Arapça’yı dini bakış açısı nedeniyle daha değerli buluyorum. Onların Kuran’ı kendi dilinde okumalarını isterim." (SK)

"Geleneksel olarak bazı farklılıklarımız var tabi. Mesela yerli kıyafetlerimizi görmek isterdim burada yaşarken ama Türkiye’de giyim daha farklı o şekilde burada gezmek pek mümkün değil. Afganistan’da açık giyinilmiyor ama Türkiye’de giyim biraz daha farklı." (K8A)

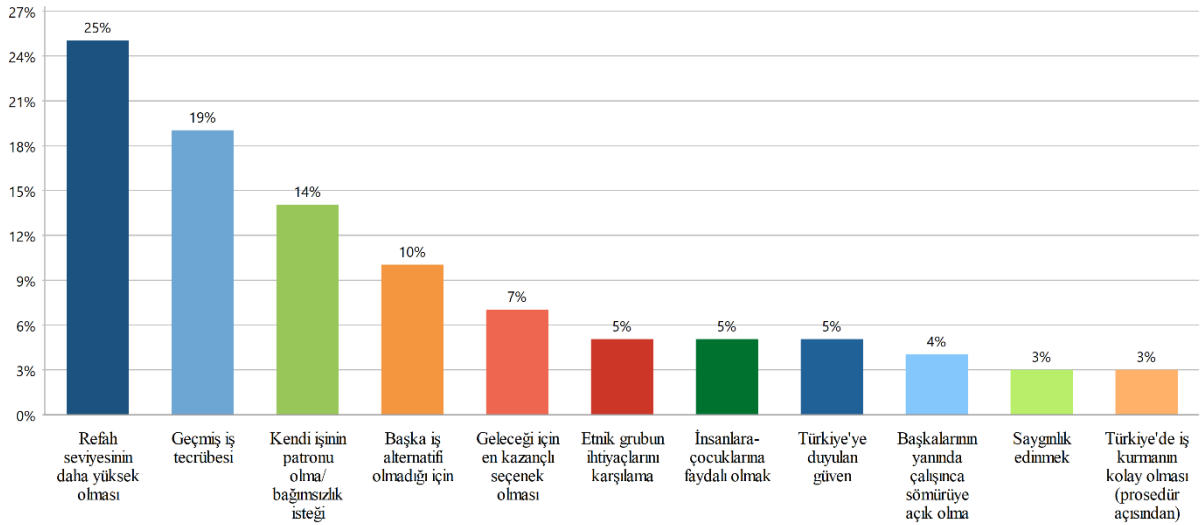
Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılabacağı üzere ayrışma yönelimi, katılımcıların çok hassas oldukları dil, din, kültür gibi değerler üzerinden gerçekleşiyor. Türkiye’de yapılan bir araştırmada, az sayıda katılımcının ayrışma yöneliminde olduğu tespit edilmiştir (Çelik, 2023). Yine Amerika’da yapılan benzer bir araştırmanın bulguları, Amerika’daki kültürel açıdan çeşitlilik gösteren yüksek vasıflı göçmen ebeveynlerin, eğitim alanında bir ayrışma yönelimini tercih edebileceklerine işaret etmektedir (Stephens, 2020). Dolayısıyla ayrışma yöneliminin arka planında, bireylerin çok hassas oldukları ve değiştirmeyi istemedikleri, tam aksine kendileri açısından "çok önemli" ve devam ettirmeyi düşündükleri değerlerin var olduğu söylenebilir.

Analiz sonuçları, mültecilerin çoğunlukla entegrasyon yönelimini tercih ettiklerini, ancak az da olsa ayrışma ve asimilasyon eğilimlerinin de olduğunu göstermektedir. Bu durum, mültecilerin hem kendi kültürel kimliklerini koruma hem de Türk toplumuyla uyum sağlama çabalarının yansıması olarak değerlendirilebilir.

Girişimci olma nedenlerine ilişkin bulgular

Araştırmaya katılan mülteci girişimcilerin girişimci olma nedenleri incelendiğinde katılımcıların %25'inin "refah seviyesinin daha yüksek olması", %19'unun "geçmiş iş tecrübesi", %14'ünün "kendi işinin patronu olma/bağımsızlık isteği", %10'unun "başka iş alternatiflerinin olmadığı için", %7'sinin ise "geleceği için en kazançlı seçenek olması" nedenlerinden dolayı mülteci konumunda oldukları ülkede girişimci olarak hayatlarına devam ettikleri belirlenmiştir. Bunlarla birlikte "etnik grubun ihtiyaçlarını karşılama, Türkiye'ye duyulan güven, insanlara-çocuklara faydalı olma, başkalarının yanında çalışıldığında sömürüye açık olunması, Türkiye'de iş kurma prosedürlerinin göç edilen ülkeye göre daha kolay olması, saygınlık kazanma, yatırım yapma niyeti ve siyaset için ekonomik gücün önemli olması" gibi çeşitli nedenler de Suriyeli ve Afgan mültecilerin girişimci olma nedenleri arasında yer almaktadır. Mülteci girişimcilerin girişimci olma nedenleri incelendiğinde ilk sırada girişimcilik sayesinde daha yüksek bir refah düzeyine ulaşmak amacıyla girişimci oldukları görülmektedir "refah seviyesinin daha yüksek olması" nedeni yer almaktadır (Şekil 2).

Şekil 1: Suriyeli ve Afgan mülteci girişimcilerin girişimci olma nedenleri

Mültecilerin girişimci olma kararlarında en yüksek itici güç, refah seviyesini yükseltme arzusu, geçmiş iş tecrübesi ve kendi işinin patronu olma" olarak belirlenmiştir. Bu nedenlerle ilgili ifadeler şöyledir;

SK3 "Çünkü kendi işinin sahibi olduğunda her şey senin elinde Allah izin verirse bilirsin ki büyürsün gelişirsin ama çalışan olduğunda hep çalışacaksın alacağın para belli hayatın belli o yüzden kendi işini yapmak zor ama daha iyi geliyor bana"

AK10 "Ben daha çok para kazanabilmek için, aileme bakabilmek için geleceğimi daha iyi kurmak için iş kurdum."

AK3 ise "Ben başkasının yanında da çalıştığım için kıyaslama yapabiliyorum. Kendi işin olmadığında her şey çok farklı. İnsan hata yapabilir ama patron buna kötü tepki verince ağır sözler söyleyince insana ağır geliyor. Kendi işin olunca işlerini kendin düzenleyebilirsin." sözleriyle girişimci olmasında "kendi işinin patronu olma/bağımsızlık isteğine" vurgu yapmaktadır.

AK11 ise "Yabancı olduğumuz için Türkiye'de çalışırken de iş kurarken de çok zorlanılıyor. Çalışma izni olmadığı için genelde iş kurmak tercih ediliyor. Çünkü işverenler bizi işe almıyor." ifadeleriyle başka iş alternatiflerinin olmamasına ve mülteci olarak iş bulmanın zorluklarına değinmektedir.

Mültecilerin girişimci olma nedenleriyle ilgili dikkat çeken noktalardan biri de Afgan mültecilerin "etnik grubun ihtiyaçlarını karşılama" nedeniyle girişimci olma eğilimlerinin olmasıdır.

Bu niyetlerini AK2 “Afganların burada kendi ürünlerine özlemi var ve alışkın oldukları için talep var ben de yüzden bu işi yapmaya başladım.” şeklinde;

AK3 ise “... ben iş yerimi açtığımda bulunduğum şehirde bu işi ilk yapan ve ilk dükkân açan kişi bendim. Buradaki Afganlara destek olmak amacıyla iş kurdum diyebilirim.” şeklinde açıklamaktadır.

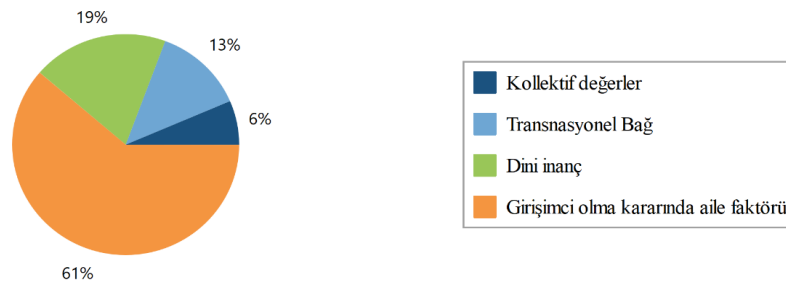
Literatüre göre, girişimcilik davranışında genel olarak bireyler, daha fazla gelir, daha fazla bağımsızlık ve daha fazla ek kazanç arulamakta (Fitzsimmons ve Douglas, 2005); girişimciliği tercih etme nedenlerinin başında, finansal başarı kazanma ve refah seviyesini yükseltme gelmektedir (Burn ve Kurtz, 2013). Avrupa Komisyonu da girişimcilik davranışını, yeni değer ortaya koyma ile birlikte ekonomik başarı elde etme ile ilişkilendirmiştir (Samer, 2010). Bu araştırmada elde edilen sonuçlar, literatürdeki ampirik araştırma sonuçlarıyla genellikle örtüşmektedir. Amerika’da yaşayan göçmen Türk girişimciler üzerine yapılan bir araştırmada girişimcilerin tümü, girişimcilik davranışının ortaya çıkmasında en etkili faktörlerden birinin, refah seviyelerini yükseltecek olan “girişimleri sonucu elde edecekleri kazanç, yani kâr” olduğunu ifade etmişlerdir (Nişancı, 2015b). Türkiye’de yapılan bir araştırmada, Suriyeli göçmen girişimcilerin, girişimciliğe geçişlerinde daha fazla kazanç ve bağımsızlık gibi bireysel tercihlerin etkili olduğu görülmüştür (Duman ve Özdemirci, 2020). Araştırmada en önemli ikinci neden olarak belirlenen geçmiş iş tecrübesi, daha önce yapılan araştırmalarda da ortaya konmuştur. Afgan girişimciler üzerine son zamanlarda yapılan bir araştırma sonucuna göre, geçmiş iş tecrübesi girişimci olmada etkili bir faktördür (Arıcıoğlu ve Afkarı, 2023). Kilis’te faaliyet gösteren Suriyeli girişimciler üzerine yapılan bir araştırmada da 10 girişimciden altısı daha önceki iş tecrübesinin etkili olduğunu ifade etmişlerdir (İncili ve Cengiz, 2023). Suriyeli 400 girişimci grupla yapılan bir diğer araştırmada da girişimci olmalarının temel nedeninin geçmiş iş tecrübesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Özkul ve Dengiz, 2018). Bu araştırmada üçüncü sırada yer alan girişimci olma nedeni, “kendi işinin patronu olma ve bağımsızlık isteği”dir. İsviçre’deki Türk girişimciler üzerine yapılan bir araştırma sonucuna göre Türk girişimcilerin kendi kendinin patronu olmak motivasyonu ile hareket ettikleri bulgulanmıştır (Baycan Levent ve Kundak, 2006). Finlandiya’daki Türk girişimciler üzerine yapılan bir araştırmada en önemli girişimci olma nedeni, bağımsızlık ve sosyal statü olarak bulgulanmıştır (Wahlbeck, 2022). Kilis’te faaliyet gösteren Suriyeli girişimciler üzerine yapılan bir araştırmada da 10 girişimciden yedisi kendi işinin patronu olmak için girişimci olduğunu ifade etmişlerdir (İncili ve Cengiz, 2023). Bu bağlamda mülteci girişimcilerin de refah seviyelerini yükseltmek amacıyla gelirlerini ve saygınlıklarını arttırma, bağımsız olma ve iş tecrübesi nedeniyle bildikleri yolda başarılı olma ihtimallerini arttırma gibi motivasyonlarla hareket ettikleri söylenebilir.

Girişimciliği etkileyen faktörlere ilişkin bulgular

Mülteci girişimcilerin yerleştikleri ülkede girişimci olma kararlarını etkileyen faktörler incelendiğinde. %61’inin “girişimci olma kararında aile faktörü” nün etkili olduğu, %19’unun “dini inanç” dolayısıyla girişimciliğe başladığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda kolektif değerlerin ve uluslararası transnasyonal bağ (ulus ötesi sosyal ve kültürel bağlantılar) gibi faktörlerin de girişimciliği etkilediği belirlenmiştir. Girişimci olma kararında aile faktörünün iki farklı yönüyle girişimciliğe etki ettiği görülmektedir. İlk olarak, kurulan girişimin devamlılığını sağlamak için aileden destek almak; ikinci olarak ise geçmişte, özellikle girişimcinin babasının da kendi işini yapıyor olması veya başka bir ifade ile baba mesleğinin devam ettirilmesi olmak üzere girişimcilik kararlarında aile faktörünün öne çıktığı görülmektedir (Şekil 3).

Araştırmada girişimci olmada en önemli neden, refah seviyesini yükseltmek olarak belirlenmiştir.

Şekil 2: Suriyeli ve Afgan mülteci girişimcilere göre girişimciliği etkileyen faktörler

Girişimcilik sürecinde aile desteğinin önemi AK3 tarafından; “Ben istediğimde çıkabiliyorum dükkândan çünkü kardeşim de bana destek oluyor ben yoksam kardeşim duruyor.” şeklinde ifade edilmektedir.

AK11 ise “Babam da eskiden kendi işini yaptığı için bu bana cesaret verdi. Bence girişimcilikte en önemli şeylerden biri de ailede kendi işini yapan birinin olması ve ailenin çocuğuna güvenerek cesaretlendirmesidir.” diyerek hem aile-baba mesleğinin hem de aile desteğinin kişinin girişimci olmasındaki rolüne değinmektedir. Katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda aile faktöründen sonra dini inanç faktörünün öne çıktığı belirlenmiştir.

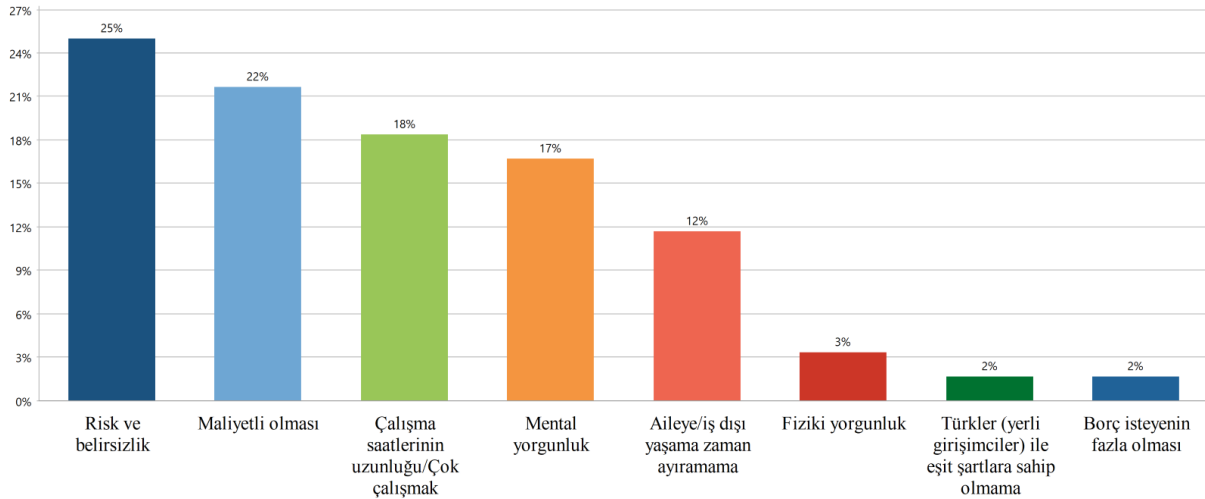
SK3 dini inanç faktörünün girişimcilğe etkisini; “Girişimcilik konusunda da din etkili oldu. Öyle olmasa açmazdık işimizi. İlk bir yıl hiç iş yapmadık eğer inancım olmasaydı devam edemezdim. Elbet Allah yardım edecek işimizi rast getirecek demeseydik bunlar olmazdı. Başka türlü ayakta kalıp devam edemezdik.” sözleriyle ifade etmektedir.

Afgan girişimciler üzerine son zamanlarda yapılan bir araştırmanın sonucuna göre ise katılımcıların %90’ının ailelerinde girişimci bireyler olduğu ve geçmiş iş tecrübesinin girişimci olmada etkili olduğu ortaya konmuştur (Arıcıoğlu ve Afkari, 2023). Ailede girişimci olması, girişimcilik faaliyetlerine yönelmede bireyi cesaretlendirme ve süreci kolaylaştırmada önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Girişimciliğin dezavantajlarına ilişkin bulgular

Suriyeli ve Afgan mülteci girişimcilerin girişimcilik süreçlerinde yaşamış oldukları zorluklar ve girişimciliğin dezavantajları hakkında verdikleri cevaplar incelendiğinde mülteci girişimcilerin %25’inin risk ve belirsizliği girişimciliğin en önemli dezavantajı olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Bunun yanında katılımcıların %22’si girişimciliğin yüksek maliyetini, %18’i kendi işini yapanların çalışma saatlerinin uzun olmasını ve çok çalışmak zorunda kalınmasını, %17’si yoğun olarak mental yorgunluk yaşanmasını, %12’si ise aile-iş dışı yaşama zaman ayırmakta zorlanılması gibi girişimcilğe dair durumları dezavantajlar olarak görmektedir. Aynı zamanda mülteci girişimciler; fiziksel yorgunluğun fazla olması, Türklerle (yerli girişimcilerle) eşit şartlara sahip olamama, borç isteyen kişilerin fazla olması gibi durumları da girişimciliğin dezavantajları olarak görmektedir.

Şekil 3: Suriyeli ve Afgan mülteci girişimcilere göre girişimciliğin dezavantajları

Girişimciliğin dezavantajları incelendiğinde mülteci girişimcilerin çoğunluğunun üzerine durduğu noktanın risk ve belirsizlik olduğu görülmektedir.

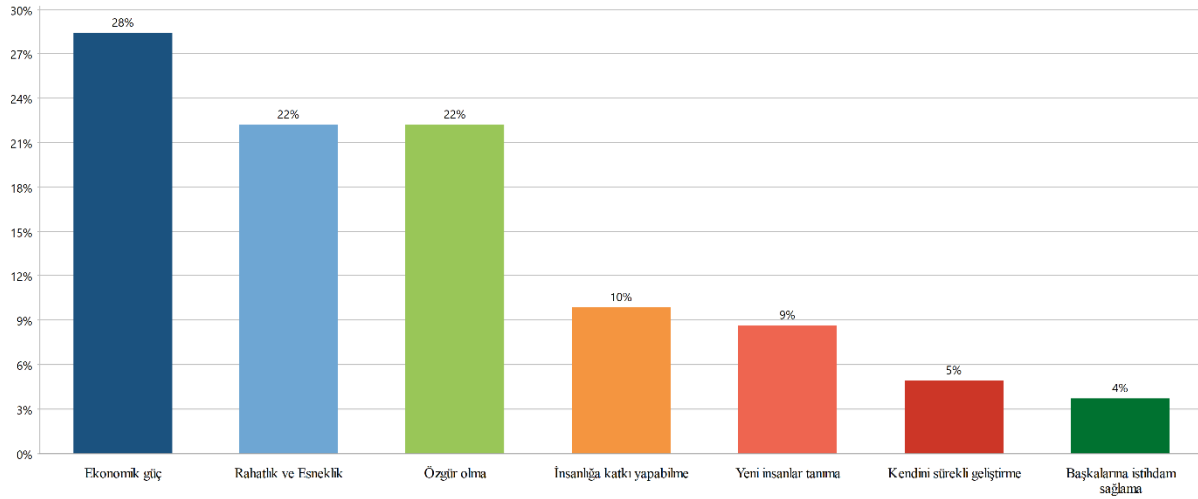
AK6 girişimcilik açısından risk ve belirsizliği “...kendi işini yapan insan kararlarını kendisi verir bu güzel bir şeydir ama verdiği kararların düzgün/doğru olması çok önemlidir ve bu çoğu zaman zorlar insanı. En büyük sorumluluk ve zorluklarından biri doğru karar vermek doğru adımlar atmaktır. Kendi işini yapmak çok risklidir. Piyasadaki belirsizlikten dolayı girişimciliğin ekonomik riski çok fazladır. İnsan her an zarar edebilir, işler kötüye gidebilir. Bunları bilerek iş kurmak lazım.” şeklinde açıklarken;

SK5 girişimciliğin maliyetlerini “*Girişimci olmak çok zordur. Faturalar, vergiler, yasalar gerçekten de çok zor bir şey. Ev kirası, ev faturalarına ek olarak dükkân için de aynı masraflar oluyor.*” şeklinde yorumlamaktadır. SK1 ise girişimciliğin sebep olduğu mental yorgunluğu “*Aklımda sürekli iş var. O yüzden biraz zihnim sürekli yorgun oluyor.*” ifadeleriyle açıklamaktadır.

Girişimciliğin avantajlarına ilişkin bulgular

Araştırmaya katılan mülteci girişimcilerin %28’i girişimciliğin ekonomik güç sağlamasını, %22’si kendi işinin sahibi olmanın kişiye özgürlük sağladığını, yine %22’si girişimciliğin kişiye rahatlık ve esneklik imkânı tanıdığını, %10’unun diğer insanlara faydalı olmaya yardımcı olduğu, %9’u ise iş dolayısıyla yeni insanlar tanıma avantajlarına değinmektedir. Bunlara ek olarak girişimciler, kendi işinin sahibi olanların kendilerini sürekli geliştirme ve diğer insanlara istihdam olanağı yaratma gibi avantajlara sahip olduklarına vurgu yapmaktadırlar (Şekil 5).

Şekil 4: Suriyeli ve Afgan mülteci girişimcilere göre girişimciliğin avantajları

Konuya ilişkin ifadeler şöyledir;

AK10 “*Ben daha çok para kazanabilmek için, aileme bakabilmek için geleceğimi daha iyi kurmak için iş kurdum.*”

AK2 girişimciliğin ekonomik güç sağlamasıyla ilgili olarak “*Yabancı olup başkasının yanında çalışınca çok çalışıp az kazanıyorsun, biraz o konuda sıkıntı yaşıyor ama kendi işin olunca bu konuda daha rahat ediyoruz.*” yorumunu yapmaktadır.

SK5 “*İşimde kendimi daha özgür hissediyorum, insanların sorunlarına çözüm buluyorum faydalı oluyorum bu beni mutlu ediyor.*” ifadeleriyle özgür olma ve insanlığa katkı yapabilmeye gönderme yapmaktadır.

SK11 “*Bence kendi işin daha rahat. Mesela acil bir işim çıktığında daha rahat gidip gelebiliyorum. Esnek çalışma saatlerim var.*” şeklinde yorumlamaktadır.

AK9 ise “*Bir yerde “kendi işini kurmadıkça bir kölesin” cümlesini okumuştum. Çok doğru geldi. Girişimcilik özgürlük sağlar insana. Bağımsız olarak kendi parasını kazanmayı, ekonomik güç elde etmeyi...*” ifadeleriyle hem girişimciliğin ekonomik güç sağlaması hem de kişiye özgür alan yaratmasına gönderme yapmaktadır.

Literatürde girişimcilik hem ekonomik hem de sosyal boyuta sahip, sosyo-ekonomik zenginlik yaratma faaliyeti (Wickhman, 2006, aktaran Karadal, 2013) olarak ele alınmaktadır. Araştırma bulguları, Suriyeli ve Afgan mülteci girişimcilerin girişimciliği hem ekonomik hem sosyal açıdan zengin olabilmenin bir aracı olarak gördüklerini desteklemektedir. Girişimcilik, mültecilerin kendi iç grupları ve ev sahibi toplumla bağlantı kurma biçimlerinin profesyonel alanda bir yansıması olarak ortaya çıkmış gibi görünmektedir.

Sonuç ve öneriler

Türkiye’de Suriyeli ve Afgan mültecilerin kültürleşme süreçleri ve girişimciliğe ilişkin algılarını araştırma, disiplinler arası çalışmalara örnek olma; bir arada yaşayan topluluklarda uyum, eğitim, sağlık, ekonomik alanlarda önemli zorlukların üstesinden gelme ve kamu politikasında etkili reformlar oluşturma açısından büyük önem taşımaktadır. Dünya üzerinde mülteci nüfusu gün geçtikçe artarak yükselmekte; mülteci ve mülteci girişimcilerin gittikleri ülkelerin ekonomik, ticari, kültürel, sosyal ve toplumsal yapısı üzerinde etkileri artmaktadır. Buna rağmen günümüz literatüründe mülteci girişimciliği hak eden ilgiyi bulamamış, yeterince detaylı bir biçimde incelenmemiştir (Brell vd., 2020; Desai vd., 2021; Demirci ve Kırdar, 2023). Mevcut çalışmalar ağırlıklı olarak Avrupa ülkeleri, ABD, Kanada ve Avustralya’daki mülteci girişimciliğini ele alırken, mültecilerin çoğunluğuna ev sahipliği yapan düşük veya orta gelirli ülkelerdeki mültecilerin ekonomik entegrasyonu hakkında çok az şey bilinmektedir (Brell vd., 2020). Bu bağlamda araştırma, Türkiye’deki en büyük mülteci grupları olan Suriyeli ve Afgan mülteciler özelinde kültürleşme ve girişimcilik süreçlerinin etkileşimine ışık tutmayı, bilinmeyen yönleri ortaya çıkarmayı, kültürleşme süreçleri kapsamında mülteci girişimcilerin girişimciliğe ilişkin algılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Birbirinden farklı kültürlerle sahip bireylerin birbirleriyle temas etmeleri sonucu yaşadıkları kültürel değişim süreci olarak ele alınan kültürleşme, bireyleri ve toplulukları ekonomik, sosyal, kültürel boyutlar başta olmak üzere pek çok açıdan değişime uğrattırken, göç edenleri yerleştikleri ülkelerin ekonomik ve sosyal yapısını etkileyen önemli aktörler haline getirmektedir. Süreç içerisinde göç edenler, entegrasyon, asimilasyon, ayrışma, anomi ve bireycilik gibi farklı kültürleşme yönelimlerine sahip olabilmektedirler. Bu araştırma sonuçlarına göre, Suriyeli ve Afgan mülteci girişimcilerin çoğunluğunda baskın yönelim, “entegrasyon yönelimi”dir. Katılımcılarda asimilasyon ve ayrışma yöneliminin kısmen de olsa tercih edildiği, anomi ve bireycilik yönelimlerinin ise olmadığı anlaşılmaktadır. Entegrasyon stratejisinin benimsenmesi mültecilerin, Türk toplumuna uyum sağlama ve aynı zamanda kendi kültürel kimliklerini de koruma arzusunda ve çabasında olduklarına işaret etmektedir. Her iki grubun, Türkiye’de entegrasyon yönelimini benimsemeye ilişkin artan bir motivasyona sahip olmasına rağmen, Afgan mülteciler, Suriyeli mültecilere göre daha fazla iç grup yönelimine ve ülkeden ayrılma eğilimine; Suriyeli mülteciler, ev sahibi toplumu daha olumlu bir şekilde algılama, içten ziyade dış grup yönelimine sahip olma ve ülkeyi terk etmeme eğilimine sahiptirler. “Türkiye’deki mülteci grupların Türk işgücü piyasasına entegre olmaları oldukça zor” (Demirci ve Kırdar, 2023) olarak değerlendiriliyor olsa da Suriyeli ve Afgan mülteci girişimciler açısından girişimcilik, mülteci grupların ev sahibi toplumla ve kendi iç grupları ile bağlantı kurma şeklinin ekonomik bir yansıması olarak ekonomik zorlukları aşma ve kültürleşmeyi kolaylaştırma stratejisi olarak ortaya çıkmaktadır. Mülteci girişimcilerde ekonomik entegrasyon, genel entegrasyonlarının ayrılmaz bir bileşeni olarak görünmektedir. Literatürdeki araştırma sonuçları, etnik azınlık ve göçmenlerin ekonomik entegrasyon sürecinin, yerel toplumların kurumsal kapasitelerine ve sosyal, kültürel ve politik kaynaklarına önemli ölçüde bağlı olduğunu göstermektedir (Wang ve Li, 2007, s. 167). Bu noktada girişimcilik, gönüllü ya da zorunlu göçe muhatap olanların ekonomik entegrasyonunu ve kültürleşme sürecini kolaylaştıran, ekonomik uyumla birlikte sosyal ve psikolojik uyumunu destekleyen en önemli faktörlerden biridir. Yine bu araştırma sonuçlarına göre, kültürel ve dini benzerlik ile kolektif değerler, mültecilerin kültürleşme ve girişimcilik süreçlerinin en önemli kolaylaştırıcıları olarak dikkat çekmektedir. Araştırmada katılımcıların vurguladığı, dışlanma, işsizlik, düşük ücret ve çalışma izni almanın zorluğu gibi işgücü piyasasındaki zorluklar (De Freitas, 1991; Fairlie ve Meyer, 1996; Kızıl, 2016; Alrawadieh vd., 2019; Kachkar, 2019) karşısında mülteciler girişimciliğe yalnızca alternatif bir ekonomik faaliyet olarak değil, aynı zamanda ev sahibi topluma uyum sağlamaya yönelik kendilerini umutlandıran bir yol olarak da yönelmektedirler (Wauters ve Lambrecht, 2008; Berns, 2017; Şimşek, 2018; Shneikat ve Alrawadieh, 2019). İşgücü piyasasındaki zorluklarla mücadele etmede girişimcilik, mülteciler için tek seçenek gibi görünmektedir (De Freitas, 1991; Fairlie ve Meyer, 1996; Kızıl, 2016; Kachkar, 2018; Alrawadieh vd., 2019). Katılımcılar, Türkiye’deki mülteci ayrımcılığı, ekonomik koşullar, kurumsal ve mevzuata ilişkin engelleri karşılaştıkları diğer zorluklar olarak ifade etmişlerdir.

Mülteci girişimcilerin girişimci olma kararlarında en yüksek itici güç, refah seviyesini yükseltme arzusu, geçmiş iş tecrübesi ve kendi işinin patronu olma” olarak belirlenmiştir. Literatüre göre girişimciliğin

tercih edilme nedenlerinin başında, finansal başarı kazanma ve refah seviyesini yükseltme gelmekte (Burn ve Kurtz, 2013); girişimcilik hem ekonomik hem de sosyal boyuta sahip, sosyoekonomik zenginlik yaratma faaliyeti (Wickhman, 2006; Karadal, 2013; Burn ve Kurtz, 2013) olarak değerlendirilmekte; yeni değer ortaya koyma ve ekonomik başarı elde etme ile ilişkilendirilmektedir (Samer, 2010). Bu araştırma sonuçları konu ile ilgili literatürdeki görüşleri desteklemektedir. Ekonomik gücün ve zenginliğin bir ifadesi olarak ele alınan girişimcilik, mültecilerin ev sahibi ülkede daha iyi yaşam standartları için verdikleri mücadelenin gerekli bir koşulu ve ulus ötesi bir kimlik oluşturma çabası olarak ortaya çıkmış gibi görünmektedir.

Katılımcıların girişimci olma kararında öncelikle “aile faktörü” ve daha sonra da “dini inancın” etkili olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda kolektif değerlerin de girişimciliği etkilediği belirlenmiştir. Mülteci girişimcilerin dörtte biri, risk ve belirsizliği girişimciliğin en önemli dezavantajı olarak görmektedirler. Bununla birlikte, katılımcılar, girişimciliğin yüksek maliyetli oluşunu, kendi işini yapanların çalışma saatlerinin uzun olması ve çok çalışmak zorunda kalınmasını, mental yorgunluk yaşanmasını, aile-iş dışı yaşama zaman ayırmakta zorlanılmasını girişimciliğin dezavantajları olarak görmektedirler. Ayrıca fiziksel yorgunluğun fazla olması, yerli Türk girişimcilerle eşit şartlara sahip olamama, borç isteyen kişilerin fazla olması gibi durumlar da girişimciliğin dezavantajları arasında sayılmıştır. Suriyeli ve Afgan girişimciler, girişimciliğin ekonomik güç sağladığını, kendi işinin sahibi olmanın kişiyi özgür kıldığını, girişimciliğin kişiye rahatlık ve esneklik imkânı tanıdığını, diğer insanlara faydalı olmaya yardımcı olduğunu ve iş dolayısıyla yeni insanlar tanıma fırsatı sunduğunu avantajlar olarak dile getirmişlerdir. “Arapça konuşulan ülkelerle ticareti teşvik ettikleri (Atar, 2017) ve Türkiye’deki en büyük yabancı girişimci grubu haline geldikleri” (İçduygu ve Diker, 2017) ifade edilen Suriyeli girişimciler, işletmelerinin hem mülteci hem de yerli halk için iş fırsatları sunduğunu, Arap ülkeleri ile ticareti teşvik ettiğini ve arttırdığını, Arap iş adamlarının İzmir’e gelmelerinde Suriyeli girişimcilerin çok önemli roller üstlendiklerini dile getirmişlerdir. Suriyelilerin, Türkiye’nin vasıfsız işçi ihtiyacını karşıladığını, ülkelere dönmeleri durumunda Türkiye ekonomisinin ve işletme faaliyetlerinin oldukça zarar göreceğini, hatta çalıştıracak işçi bulamamaktan kaynaklı ekonominin durma noktasına gelebileceğini vurgulamışlardır.

Günümüzde girişimcilik, insan yaşamının bütün alanlarında kaliteyi arttırmaya yönelik dinamik bir öge olarak kabul edilmektedir (Arslan, 2012). Gelir seviyelerinin yükselmesine, kimseye muhtaç olmadan yaşamalarına, hatta daha iyi bir hayat standardına ulaşmalarına imkân veren girişimcilik, mültecilerin bir taraftan göç edilen ülkeye adaptasyonlarını ve entegrasyonlarını kolaylaştırırken, bir taraftan da. Ekonomik kalkınmaya ve istihdama katkı sağlamalarına imkân vererek yabancı bir ülkede özgüven kazanmalarına neden olmaktadır. Zorunlu göç kapsamında göç edilen ülkede, kendi işinin patronu olma, gelir elde etme, refah seviyesini yükseltme, bağımsızlık, risk ve mülk sahibi olmak gibi faktörler mülteci girişimcilerin kişisel kariyer planlarını ve kararlarını açıklamada en temel motivasyonları gibi görünmektedir. Ailelerinin geçmişinde girişimcilik faaliyetlerinin var olması veya ailede bir girişimcinin varlığı ve dini inanç da girişimcilik alternatifini seçmede önemli rol oynamaktadır. Anlaşılan şudur ki girişimcilik, mültecilerin gittikçe daha çok tercih ettikleri bir kariyer seçeneği; ekonomik bağımsızlıklarını kazanma ve ev sahibi topluma katkıda bulunma yollarından biri haline gelmiştir. Mülteciler, girişimcilik faaliyetleri aracılığıyla bir taraftan kendi hayat standartlarını iyileştirirken, diğer taraftan yerel ekonomiyi güçlendirmekte ve yerleştikleri ülkenin ekonomik ve sosyal yapısını şekillendiren/değiştiren aktörler haline gelmektedirler. Bu yönüyle mülteci girişimciliği hem mültecilerin hem de ev sahibi toplumun yararını gözeten bir strateji olarak kabul görmelidir. Araştırma sonuçları, mülteci girişimciliğinin ekonomik entegrasyon, kültürel ve sosyal uyumu desteklediğine ve kolaylaştırdığına işaret etmektedir. Bu bulgular, mültecilerin girişimciliğe yönlendirilmesi, desteklenmesi ve girişimcilik sürecinin kolaylaştırılmasına ilişkin politikaların geliştirilmesinde etkili reformlar yapmak için yol gösterici olabilir. Mülteci girişimcilerin üstlendikleri roller göz ardı edilmeden, ekonomik, sosyal, kültürel ve toplumsal alanda hem özel hem de iş yaşamlarını iyileştirmeye ve ev sahibi ülke ile bütünleştirmeye yönelik politik kararların merkez ya da taşra teşkilatlarınca alınıp uygulamaya yansıtılması önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Afkari, R. ve Arıcıoğlu, M. A. (2023). Türkiye'deki Afgan göçmenlerin girişimcilik sürecinde sosyal sermayenin etkisi: İstanbul ve Konya örneği üzerine nitel bir araştırma. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 17-44.
- Alrawadie, Z. ve Law, R. (2019). Determinants of hotel guests' satisfaction from the perspective of online hotel reviewers. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 13(1), 84-97.
- Alrawadie, Z., Çetin, G. ve Karayılan, E. (2018). Understanding the challenges of refugee entrepreneurship in tourism and hospitality. *Service Industries Journal*, 39, 1-17. <https://doi.org/10.1080/02642069.2018.1440550>
- Amarós, J. E. ve Bosma, N. (2013). *Global entrepreneurship monitor 2013 global report*. 24 Mart 2026 tarihinde <http://www.gemconsortium.org/docs/3106/gem-2013-global-report> adresinden erişildi.
- Arends-Tóth, J. ve Van de Vijver, F. J. R. (2006). Assessment of psychological acculturation: Choices in designing an instrument. D. L. Sam ve J. W. Berry (Ed.), *Cambridge handbook of acculturation psychology içinde* (s. 142-160). Cambridge University Press.
- Arslan, M. (2012). *İş ve meslek ahlakı* (3. Bs.). Siyasal Kitabevi.
- Atar, A. (2017, 7 Temmuz). 8 bini aşkın Suriyeli şirket 100 bin kişiye istihdam sağlıyor. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/8-bini-askin-suriyeli-sirket-100-bin-kisiye-istihdam-sagliyor/941924>
- Aycan, Z. ve Berry, J. W. (1996). Impact of employment-related experiences on immigrants' psychological well-being and adaptation to Canada. *Canadian Journal of Behavioral Science*, 28(3), 240-251. <https://doi.org/10.1037/0008-400X.28.3.240>
- Barrette, G., Bourhis, R. Y., Personnaz, M. ve Personnaz, B. (2004). Acculturation orientations of French and North African undergraduates in Paris. *International Journal of Intercultural Relations*, 28(5), 415-438.
- Baycan-Levent, T. ve Kundak, S. (2009). Motivation and driving forces of Turkish entrepreneurs in Switzerland. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 22(3), 283-308.
- Berns, J. A. (2017). *Killing two birds with one stone: Exploring refugee entrepreneurial intent in the Netherlands* [Yüksek lisans tezi]. Radboud University.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation and adaptation. *International Journal of Applied Psychology*, 46(1), 5-68. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697-712.
- Berry, J. W. (2006). Acculturation: A conceptual overview. *Acculturation and Parent-Child Relationships içinde* (s. 13-32).
- Boone, L. E. ve Kurtz, D. L. (2013). *Çağdaş işletme* (A. Yalçın, Çev. Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bourhis, R. Y., Moïse, L. C., Perreault, S. ve Senécal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach. *International Journal of Psychology*, 32(6), 369-386. <https://doi.org/10.1080/002075997400629>
- Bögenhold, D. (2019). From hybrid entrepreneurs to entrepreneurial billionaires: Observations on the socioeconomic heterogeneity of self-employment. *American Behavioral Scientist*, 63(2), 129-146.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>
- Brell, C., Dustmann, C. ve Preston, I. (2020). The labor market integration of refugee migrants in high-income countries. *Journal of Economic Perspectives*, 34(1), 94-121. <https://doi.org/10.1257/jep.34.1.94>
- Brzozowski, J. (2017). Immigrant entrepreneurship and economic adaptation: A critical analysis. *Entrepreneurial Business and Economics Review*, 5(2), 159-176. <https://doi.org/10.15678/EBER.2017.050209>
- Brzozowski, J. ve Pędziwiatr, K. (2015). Student immigration and internationalization of Polish universities: The case of Ukrainians at the Cracow University of Economics. A. Surdej ve M. Kędzierski (Ed.), *Economic Challenges for Higher Education in Central and Eastern Europe içinde* (s. 214-240). Wydawnictwo Adam Marszałek.

- Carland, J. W., Hoy, F. ve Carland, J. A. C. (1988). Who is an entrepreneur? Is a question worth asking. N. F. Krueger (Ed.), *Entrepreneurship: Critical Perspectives on Business and Management* içinde (Cilt 2, s. 178). Taylor & Francis.
- Celenk, O. ve Van de Vijver, F. J. R. (2011). Assessment of acculturation: Issues and overview of measures. *Online Readings in Psychology and Culture*, 8(1). <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1105>
- Chaganti, R. ve Greene, P. G. (2002). Who are ethnic entrepreneurs? A study of entrepreneurs’ ethnic involvement and business characteristics. *Journal of Small Business Management*, 40(2), 126-143.
- Constant, A. F. ve Zimmermann, K. F. (2011). Migration, ethnicity and economic integration. M. Jovanovic (Ed.), *International Handbook of Economic Integration* içinde (s. 145-168). Edward Elgar Publishing.
- Creswell, J. W. ve Poth, C. N. (2016). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4. Bs.). Sage.
- Cuervo, A. (2005). Individual and environmental determinants of entrepreneurship. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 1(3), 293-311.
- Çelik, İ. A. (2023). Suriye kökenli gençlerin kültürleşme stratejileri: Hatay ili örneği. *İmgelem*, 7(13), 587-624.
- Demirci, M. ve Kırdar, M. G. (2023). Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin işgücü piyasası entegrasyonu. *World Development*, 162(C). <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2022.106116>
- Desai, S., Naudé, W. ve Stel, N. (2021). Refugee entrepreneurship: Context and directions. *Small Business Economics*, 56, 933-945. <https://doi.org/10.1007/s11187-019-00310-1>
- Dollinger, M. J. (1999). *Entrepreneurship: Strategies and resources* (2. Bs.). Prentice-Hall.
- Douglas, E. J. ve Shepherd, D. A. (2002). Self-employment as a career choice: Attitudes, entrepreneurial intentions, and utility maximization. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 26(3), 81-90.
- Drucker, P. F. (1985). *Innovation and entrepreneurship*. Harper & Row Publishers.
- Duman, E. Ş. ve Özdemirci, A. (2020). Türkiye’deki Suriyeli göçmen girişimciler üzerine bir alan araştırması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 18(37), 629-656. <https://doi.org/10.35408/comuybd.654876>
- Embiricos, A. (2020). From refugee to entrepreneur? Challenges to refugee self-reliance in Berlin, Germany. *Journal of Refugee Studies*, 33(2), 245-267. <https://doi.org/10.1093/jrs/fez073>
- Fadil, D. S. ve Serip Mohamad, N. H. (2022). Acculturation strategies among immigrants in Malaysia: A comparative analysis between developed Western countries and developing Asian countries. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 12(10), 1249-1264.
- Fairlie, R. W. ve Meyer, B. D. (1996). Ethnic and racial self-employment differences and possible explanations. *Journal of Human Resources*, 31(4), 757-793.
- Fitzsimmons, J. R. ve Douglas, E. J. (2005, Haziran). Entrepreneurial attitudes and entrepreneurial intentions: A cross-cultural study of potential entrepreneurs in India, China, Thailand and Australia [Bildiri sunumu]. *Babson-Kauffman Entrepreneurial Research Conference*, Wellesley, MA.
- Gedeon, S. (2010). What is entrepreneurship? *Entrepreneurial Practice Review*, 1(3), 16-35.
- GEM. (2001). *Global entrepreneurship monitor 2001 global report*. 24 Mart 2026 tarihinde <https://www.gemconsortium.org/report/gem-2001-global-report> adresinden erişildi.
- Gold, S. J. (1992). The employment potential of refugee entrepreneurship: Soviet Jews and Vietnamese in California. *Review of Policy Research*, 11(2), 176-186.
- Graneheim, U. H. ve Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: Concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today*, 24(2), 105-112. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2003.10.001>
- Heilbrunn, S. ve Iannone, R. L. (2020). From center to periphery and back again: A systematic literature review of refugee entrepreneurship. *Sustainability*, 12(18), 7658. <https://doi.org/10.3390/su12187658>
- Hill, C. W. L. (2011). *Global business today* (7. Bs.). McGraw-Hill Irwin.
- İçduygu, A. ve Diker, E. (2017). Labor market integration of Syrians refugees in Turkey: From refugees to settlers. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 12-35.

- İncili, Ö. F. ve Cengiz, D. (2023). Etnik girişimcilik üzerine bir değerlendirme: Kilis kenti örneği. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 8(Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'nin Sosyo-Ekonomisi Özel Sayısı), 232-259.
- Jaffe, E. D., Kushnirovich, N. ve Tsimerman, A. (2018). The impact of acculturation on immigrants' business ethics attitudes. *Journal of Business Ethics*, 147(4), 821-834.
- Jasinskaja-Lahti, I. (2008). Long-term immigrant adaptation: Eight-year follow-up study among immigrants from Russia and Estonia living in Finland. *International Journal of Psychology*, 43(1), 6-18. <https://doi.org/10.1080/00207590701804271>
- Jones Christensen, L. ve Newman, A. (2024). Who do I want to be now that I'm here? Refugee entrepreneurs, identity, and acculturation. *Business & Society*, 63(1), 242-275.
- Kachkar, O. (2018). Refugee entrepreneurship: Empirical quantitative evidence on microenterprises in refugee camps in Turkey. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 17(1), 1-20. <https://doi.org/10.1080/15562948.2018.1479913>
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2014). Kültürleşme ve aile ilişkileri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(34), 120-127.
- Karadal, H. (Ed.). (2013). *Girişimcilik* (2. Bs.). Beta Yayınları.
- Kent, C. A., Sexton, D. L. ve Vesper, K. H. (1982). *Encyclopedia of entrepreneurship*. University of Illinois at Urbana-Champaign's Academy for Entrepreneurial Leadership Historical Research Reference in Entrepreneurship. 24 Mart 2026 tarihinde https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1496225 adresinden erişildi.
- Kizil, C. (2016). Turkey's policy on employment of Syrian refugees and its impact on the Turkish labour market. D. Eroğlu ve J. H. Cohen (Ed.), *Turkey's policy on employment of Syrian refugees içinde* (s. 164-170). TPL Yayınları.
- Kone, Z., Ruiz, I. ve Vargas, C. (2021). Self-employment and reason for migration: Are those who migrate for asylum different from other migrants? *Small Business Economics*, 56, 1-23. <https://doi.org/10.1007/s11187-019-00311-0>
- Kuratko, D. F. (2009). *Introduction to entrepreneurship* (8. Bs.). South-Western Educational Publishing. 24 Mart 2026 tarihinde <https://books.google.com.tr> adresinden erişildi.
- Laurence, G. A. (2016). Is resistance futile? Acculturation and disadvantage theory in immigrant entrepreneurship. *Journal for International Business and Entrepreneurship Development*, 9(1), 88-101.
- Leibenstein, H. (1968). Entrepreneurship and development. *American Economic Review*, 58(2), 72-83.
- Liebkind, K. (2003). Acculturation. R. Brown ve M. Hewstone (Ed.), *Blackwell handbook of social psychology: Intergroup processes içinde* (s. 386-406). Blackwell Publishing.
- Manço, U. (2012). La dimension démographique et les caractéristiques sociales et économiques de l'émigration turque en Europe. *Anatoli. De l'Adriatique à la Caspienne. Territoires, politique, sociétés*, (3), 121-130.
- Masurel, E., Nijkamp, P., Taştan, M. ve Vindigni, G. (2002). Motivations and performance conditions for ethnic entrepreneurship. *Growth and Change*, 33(2), 238-260.
- Mohanty, S. K. (2005). *Fundamentals of entrepreneurship*. Prentice-Hall.
- Moore, B. (1990). Jewish refugee entrepreneurs and the Dutch economy in the 1930s. *Immigrants & Minorities*, 9(1), 46-63.
- Moorhead, G., Griffin, R. W., Irving, P. G. ve Coleman, D. F. (2000). *Organizational behaviour*. Nelson.
- Mülteciler Derneği. (2021). *Türkiye'de Suriyeli sayısı*. 24 Mart 2026 tarihinde <https://multeciler.org.tr> adresinden erişildi.
- Neuendorf, K. A. (2002). *The content analysis guidebook*. Sage Publications.
- Nişancı, Z. N. (2015a). Göçmen girişimcilik üzerine: Pittsburgh'daki Türk girişimciler. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 10(1), 1-28.
- Nişancı, Z. N. (2015b). Girişimcilik üzerine temel kavramlar. İ. Bakan (Ed.), *Girişimcilik ve girişimcilikte seçme konular içinde* (ss. 1-22). Gazi Kitabevi.
- Nişancı, Z. N., Oğrak, A. ve Ayvazoğlu, A. (2019). Göçmenlik, göçmen girişimcilik ve göçmen Türk girişimciler üzerine bir değerlendirme. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6(48), 4616-4626.
- Ozafsarlioglu, S. (2024). Ethnic entrepreneurship: A qualitative study on entrepreneurial tendency of Meskhetian Turks living in the USA in the context of the interactive model. *Economics*, 18(1), 20220053.

- Özkul, G. ve Dengiz, S. (2018). Suriyeli göçmenlerin girişimci olmalarını etkileyen faktörler: Hatay ili örneği. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 53(3), 1044-1065. <https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.18.11.1018>
- Pécoud, A. (2005). Les enjeux de l’entrepreneuriat immigré. *Journal of International Migration and Integration*, 6(3), 377-403.
- Redfield, R., Linton, R. ve Herskovits, M. (1936). Memorandum on the study of acculturation. *American Anthropologist*, 38(1), 149-152.
- Samer, M. A. (2010). The impact of BA education over the entrepreneurial intentions of Jordanian students: An application of theory of planned behavior. *Jordan Journal of Business Administration*, 6(2), 262-293.
- Săvescu, D. (2019). Characteristics of education in entrepreneurial economy. *Journal of Research and Innovation for Sustainable Society*, 1(2), 86-91.
- Schmich, M. ve Mitra, J. (2023). Can entrepreneurship enable economic and social integration of refugees? A comparison of the economic, social and policy context for refugee entrepreneurship in the UK and Germany. *Journal of Entrepreneurship and Innovation in Emerging Economies*, 9(1), 9-32. <https://doi.org/10.1177/23939575221146848>
- Schumpeter, J. A. (2000). Entrepreneurship as innovation. *Entrepreneurship: The Social Science View içinde* (ss. 51-75). 24 Mart 2026 tarihinde https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1512266 adresinden erişildi.
- Searle, W. ve Ward, C. (1990). The prediction of psychological and socio-cultural adjustment during cross-cultural transitions. *International Journal of Intercultural Relations*, 14(4), 449-464. [https://doi.org/10.1016/0147-1767\(90\)90030-Z](https://doi.org/10.1016/0147-1767(90)90030-Z)
- Shane, S. ve Venkataraman, S. (2000). The promise of entrepreneurship as a field of research. *Academy of Management Review*, 25(1), 217-226. <https://doi.org/10.5465/amr.2000.2791611>
- Shneikat, B. ve Alrawadieh, Z. (2019). Unraveling refugee entrepreneurship and its role in integration: Empirical evidence from the hospitality industry. *Service Industries Journal*, 39(9-10), 741-761. <https://doi.org/10.1080/02642069.2019.1571046>
- Singh, G. ve DeNoble, A. (2003). Psychological acculturation of ethnic minorities and entrepreneurship. C. H. Stiles ve C. S. Galbraith (Ed.), *Ethnic entrepreneurship: Structure and process içinde* (ss. 279-293). Emerald Group Publishing Limited.
- Siropolis, N. (1994). *Small business management* (6. Bs.). Houghton Mifflin.
- Stephens, C. (2016). Acculturation contexts: Theorizing on the role of intercultural hierarchy in contemporary immigrants’ acculturation strategies. *Migration Letters*, 13(3), 333-349. <https://doi.org/10.33182/ml.v13i3.287>
- Sternberg, R., von Bloh, J. ve Brixy, U. (2015). Unternehmensgründung im weltweiten Vergleich. R. Sternberg ve J. von Bloh (Ed.), *Global Entrepreneurship Monitor: Länderbericht Deutschland içinde* (s. 1-20). Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung.
- Szapocznik, J., Scopetta, M. A., Kurtines, W. ve Aranalde, M. D. (1978). Theory and measurement of acculturation. *Interamerican Journal of Psychology*, 12(2), 113-130.
- Şafak-Ayvazoğlu, A., Kunuroğlu, F. ve Yağmur, K. (2020). Psychological and socio-cultural adaptation of Syrian refugees in Turkey. *International Journal of Intercultural Relations*, 80, 99-111. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2020.11.003>
- Şahin, B. (2010). Almanya’daki Türk göçmenlerin sosyal entegrasyonunun kuşaklar arası karşılaştırması: Kültürleşme. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, 103-134.
- Şimşek, D. (2018). Integration processes of Syrian refugees in Turkey: ‘Class-based’ integration. *Journal of Refugee Studies*, 31(3), 347-365. <https://doi.org/10.1093/jrs/fey057>
- Tatarko, A. ve Berry, J. W. (2024). Acculturation strategies and psychological adaptation of two generations of the same ethnic minority group in different sociopolitical contexts. *International Journal of Intercultural Relations*, 100, 101970.
- Te Lindert, A., Korzilius, H., Van de Vijver, F., Kroon, S. ve Arends-Tóth, J. (2008). Perceived discrimination and acculturation among Iranian refugees in the Netherlands. *International Journal of Intercultural Relations*, 32(6), 578-588. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2008.09.003>
- Thomas, D. R. (2006). A general inductive approach for analyzing qualitative evaluation data. *American Journal of Evaluation*, 27(2), 237-246. <https://doi.org/10.1177/1098214005283748>

- Türkay, O. ve Kayıkçı, M. Y. (2018). Tarhana tezgahlarından Çin malı tüccarlığına: Şirince’de turizmle iç içe geçen kültürleşme ve sosyo-kültürel dönüşüme bağlı sorunların analizi. *Ege Academic Review*, 18(4), 645-660.
- Türker, D. ve Yıldız, A. (2015). Göçmenlerde sosyo-psikolojik entegrasyon analizi. *Göç ve Uyum içinde* (s. 23-34). Nobel Yayınları.
- TÜSİAD. (2002, Aralık). *Türkiye’de girişimcilik* (Yayın No. TÜSİAD-T/2002-12/340). 24 Mart 2026 tarihinde <https://tusiad.org/tr/> adresinden erişildi.
- UNHCR. (2021). *Missing out: Refugee education in crisis*. 24 Mart 2026 tarihinde <https://www.unhcr.org/tr/ilk-bakistarakamlar-2> adresinden erişildi.
- Van de Vijver, F. J. R. ve Chasiotis, A. (2010). Making methods meet: Mixed designs in cross-cultural research. J. A. Harkness, M. Braun, B. Edwards, T. P. Johnson, L. Lyberg, P. P. Mohler, B. E. Pennell ve T. W. Smith (Ed.), *Survey Methods in Multinational, Multiregional, and Multicultural Contexts içinde* (s. 455-476). John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9780470609927.ch24>
- Volery, T. (2007). Ethnic entrepreneurship: A theoretical framework. L. P. Dana (Ed.), *Handbook of Research on Ethnic Minority Entrepreneurship içinde* (s. 30-41). Edward Elgar Publishing.
- Wahlbeck, Ö. (2022). Sosyal statü olarak girişimcilik: Kendi işinde çalışan Türk göçmenlerin Finlandiya’daki deneyimleri. *Göç Dergisi*, 9(1), 7-13.
- Waldinger, R. D., Aldrich, H., Ward, R. ve Blaschke, J. (1990). *Ethnic entrepreneurs: Immigrant business in industrial societies*. Sage.
- Wang, Q. ve Li, W. (2007). Entrepreneurship, ethnicity and local contexts: Hispanic entrepreneurs in three US southern metropolitan areas. *GeoJournal*, 68(2-3), 167-182.
- Ward, C. ve Geeraert, N. (2016). Advancing acculturation theory and research: The acculturation process in its ecological context. *Current Opinion in Psychology*, 8, 98-104.
- Wauters, B. ve Lambrecht, J. (2008). Barriers to refugee entrepreneurship in Belgium: Towards an explanatory model. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(6), 895-915.
- Weber, R. P. (1990). *Basic content analysis*. Sage Publications.
- Yeler, A. (2021). Düzensiz göçmenlerde sosyo-kültürel entegrasyon: Ankara’da yaşayan Afgan-Özbek Türkler. *İmgelem*, 5(9), 419-445.
- Yeshi, T., Harima, A. ve Freiling, J. (2022). Resilience on an emotional rollercoaster: Refugee entrepreneurship under adversity. *European Management Journal*, 41(1), 111-123. <https://doi.org/10.1016/j.emj.2022.05.002>
- Zafer, A. B. (2016). Göç çalışmaları için bir anahtar olarak “kültürleşme” kavramı. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(30), 75-92.
- Zehra, K. ve Usmani, S. (2023). Not without family: Refugee family entrepreneurship and economic integration process. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 17(1), 158-181.

Etik kurul onayı

Bu araştırma için İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Etik Kurulundan 2022/03-09 sayılı ve 08.02.2022 tarihli etik kurul onayı alınmıştır.

Araştırmacıların katkı oranı beyanı

Yazarlar araştırmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Teşekkür-destek beyanı

Bu araştırma GAP / Genel Araştırma Projesi’dir (Proje No: 2022-GAP-İİBF-0027) İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi tarafından desteklenmektedir.